

MAGYAROK A *MOREAI KRÓNIKÁBAN* III. BÉLA LESZÁRMAZOTTAI A PELOPONNÉSOSI FRANKOK KÖZÖTT

TÖRÖK ÁBEL*

ELTE, Eötvös Collegium, Byzantium Központ, Magyarország

Beérkezett: 2021. november 27. • Elfogadva: 2021. december 13.

© 2022 A szerző(k)

ABSZTRAKT

A tanulmány a *Moreai Krónikában* (Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως) megjelenő magyarok szerepét és megítélését vizsgálja. Bemutatja azokat a szöveghelyeket, amelyekben a *Krónika* megemlíti a magyar népet vagy a Magyar Királyságot, majd összehasonlíttja ezeket más ófrancia és bizánci görög nyelvű, kortárs irodalmi és történeti művek olyan részleteivel, amelyekben szintén említésre kerülnek a magyarok. Megoldási javaslatot tesz arra a kérdésre, hogy miért beszél az általában Bizánc-közeli, illetve a Bizánci Birodalom utódállamait segítő magyarokról az ellenséges kereszties államok történetét megörökítő *Krónika* a többi korabeli – magyarokhoz közelebb álló – forráshoz képest elismerőbb hangon, dicsérőbb kifejezésekkel: ennek oka elsősorban III. Béla lánya, Margit és dédunokái, a Saint-Omer fivérek hírnevében keresendő. A tanulmány vizsgálja továbbá a Saint-Omer fivérek irodalmi és történeti szerepét, illetve bemutatja a *Krónika* azon részletének részletes filológiai elemzését, amelyben a szerző Akova báróságának örökösödési tárgyalását részletezi.

KULCSSZAVAK

Moreai Krónika, III. Béla, Saint-Omer fivérek, Marguerite de Nully, magyarok a *Moreai Krónikában*

* Levelező szerző. E-mail: torokabel@gmail.com

A MAGYAROK ÉS A MAGYAR KIRÁLYSÁG EMLÍTÉSEI A MOREAI KRÓNIKÁBAN

ἐκ τὴν Οὐγγάριαν ἤλθασιν χίλιοι πεντακόσοι,
ὅπου ἦσαν ὅλοι ἐκλεχτοὶ δοξιώτες στὰ ἄλογά τους.¹

Bár tudjuk, hogy a bizánci források még a *Moreai Krónika* keletkezésének idejében, a XIV. században is különböző neveken említették a magyarokat, a *Krónika* egyetlen szót használ e nép megjelölésére, mégpedig a legelterjedtebbet: az Οὐγγροι-t.² Ez a következetesség egyáltalán nem volt általános a korabeli történetírók között: az ugyanebben a században munkálkodó Geórgios Pachymerés a Παίονες szóval utal a magyarokra, míg a nem sokkal később élt Ióánnes Kantakuzénos a fentebb említett két megnevezést váltogatja.³

A *Krónika* először akkor ejt szót a Magyar Királyságról, amikor 1259 tavaszán, mindössze hónapokkal a Bizánci Birodalom restaurációs törekvéseinek szempontjából sorsdöntő pelagóniai ütközet előtt Theodóros Dukas, a Sebastokrator hírül adja a Nikaiai Császárság régensuralkodójának, VIII. Palaiologos Mihálynak, hogy II. Villehardouin Vilmos, az Achaia Fejedelemség hercege és II. Mihály épeirosi despota tanácsot ülnek Patrasban. (Azzal, hogy 1259-ben II. Villehardouin Vilmos feleségül vette II. Mihály lányát, Anna Komnéné Dukainát, a gazdag és a régióban meghatározó hatalmú Achaia Fejedelemség nyílt szövetségre lépett az Épeirosi Despotátussal a Nikaiai Császárság ellen.)⁴ Mikor Palaiologos Mihály értesül arról, hogy a moreai erők a görög területek ellen készülnek vonulni, kétségbeesetten összehívja seregét, és mindenkit felszólít arra, hogy mondja el, mit tanácsol ebben a nehéz helyzetben. A keresztes államok szövetsége, ahogy a *Krónika* írja, jogosan aggasztotta a nikaiai császárt, aki már hosszú ideje háborút viselt az Épeirosi Despotátus ellen (ὁ γέρον κῦρ Μιχάλης [...] πάλι ἐφοβήθη, τὸ ἔκουσε, ἐδειλίασε εἰς σφοδρὰ – „megijedt az idős Mihály úr, ahogy ezt meghallotta, és borzasztóan félni kezdett” *H* 3556–3557).⁵

Mikor tehát Palaiologos Mihály felszólítja seregének összes parancsnokát, hogy segítsék őt tanáccsal és mondják meg neki, mivel feleljen a hirtelen támadt fenyegetésre (ἐν τούτῳ θέλω

¹ A *Krónika* szövegéhez használt kiadás: J. Schmitt: *The Chronicle of Morea – A History in Political Verse, Relating the Establishment of Feudalism in Greece by the Franks in the Thirteenth Century*. London (1904). Az idézet a *H* kézirat (*Codex Havniensis* 57) 2296–2297. soraiból való. A dolgozat ortográfiai tekintetben a magyar bizantinológiai hagyományokat követi (G. Ostrogorsky: *Geschichte des byzantinischen Staates*. München [1952]. – *A Bizánci Állam története*. Budapest [2003] Moravcsik Gyula jegyzeteivel).

² A *Moreai Krónika* a magyar népre és a Magyar Királyságra vonatkozó sorainak rövid prózafordítását Moravcsik Gyula közölte *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai* című könyvében (Budapest, 1988) 316–320.

³ Darkó J.: *A magyarokra vonatkozó néprnevek a bizánczi tróknál*. Budapest (1910) 5.

⁴ A történelmi adatok szempontjából elsősorban Arsdall–Moody megállapításait követem (A. V. Arsdall – H. Moody: *The Old French Chronicle of Morea*. New York [2015] 7–18). II. Villehardouin Vilmos és Anna Komnéné Dukaina házasságkötésére minden bizonnyal 1259 korai hónapjaiban kerülhetett sor, hiszen a *Krónika* a szóban forgó patراسi tanácskozásról azt mondja, hogy tavasszal történt – már az esküvő után. Az esküvőről a *Krónika H* kéziratának 3111–3137 sorai számolnak be, az ezt követő patراسi tanácskozásról pedig a *H* 3469–3520 sorai.

⁵ VIII. Palaiologos Mihály elődje, III. Ióánnes Dukas Vatazés, (1222–1254) 1246-ban elfoglalta a II. Mihály fennhatósága alá tartozó Thessalonikét. Ettől kezdve a két állam kisebb-nagyobb szünetekkel szinte folyamatosan háborúban állt. (D. Jacoby: *After the Fourth Crusade: The Latin Empire of Constantinople and the Frankish States*. In: *The Cambridge History of the Byzantine Empire*. Ed. J. Shepard, New York [2008] 759–778, 764). Az Épeirosi Despotátus az Achaia Fejedelemség haderejével egyesülve már komoly fenyegetést jelenthetett a Nikaiai Császárságra. A Császárság és a keresztes államok konfliktusairól lásd bővebben: M. Angold: *After the Fourth Crusade: The Greek Rump*

καὶ ζητῶ ὅλοι βουλὴν νὰ δῶτε – „azt akarom és kérem, hogy mind adjatok tanácsot” *H 3563*), az első válaszoló, Theodóros Dukas Sebastokrator, II. Mihály testvére és Palaiologos Mihály szövetségese azt javasolja neki, hogy küldjön követséget többek között Magyarország királyához, hogy segítse őt seregével: *στειλε εἰς τὸν ρῆγαν τῆς Οὐγγρίας λαόν νὰ σὲ βοηθήσῃ (H 3577)*. A szóban forgó magyar király IV. Béla (1206–1270), akit rokoni szálak fűztek a nikaiai császárhoz, hiszen felesége Laskaris Mária volt, I. Theodóros nikaiai császárnak, Palaiologos Mihály elődjének a lánya. IV. Béla, bár 1258–1260 között maga is hadban állt a frissen megszerzett Stájerország területén, a *Krónika* szerint megküldte a kért segédcsapatokat a császárnak: *ἐκ τὴν Οὐγγάριαν ἦλθασιν χίλιοι πεντακόσοι, ὅπου ἦσαν ὅλοι ἐκλεχτοὶ δοξιώτες στὰ ἄλογά τους* – „a Magyar Királyságból ezeröttszázan érkeztek, akik mind válogatott lovasíjászok voltak” (*H 3596–3597*).⁶ A jelzőhasználatból jól látszik, hogy a *Krónika*, bár a magyarok ellenségei voltak annak az államnak, amelynek történetét megörökíti, dicsérő szavakkal nyilatkozik róluk. Ez azonban nem egyedi eset: a *Krónika* más helyeken is nagy tisztelettel beszél az Achaia Fejedelemség ellenségeiről, illetve azoknak szövetségeseiről, legyen bár az egy bizonyos személy vagy egy egész nép(csoport).

Az Achaia Fejedelemség és az Épeirosi Despotátus egyesült seregének, illetve a Nikaiai Császárság és szövetséges csapatainak összecsapására 1259 nyarán vagy őszén került sor Pelagónia mezején. Az epizód, amelyet a *Moreai Krónika* a pelagóniai ütközetnek szentel – bár inkább irodalmi szempontból értékes olvasmány, mint megbízható történeti forrás – komoly szerepet tulajdonít a Nikaiai Császárság oldalán felsorakozó másfélezer magyar íjásznak. Az ütközet előtt Theodóros Dukas, a Sebastokrator a németek és a szerbek közé állítja fel őket (*ἀπαύτους γὰρ ἀπέρχονται οἱ τριακόσιοι Ἀλλαμάνοι· τοὺς Οὐγγρους γὰρ ἐδιόρθωσεν καὶ ἦσαν τὸ ἄλλο ἀλλάγι κι ἀπ’ ἐκείνοὺς ἐρχόντησαν οἱ Σέρβοι, H 3706–3707*), majd a csatározás közepette, amikor az Achaia Fejedelemség frank lovagjai szétverik a nikaiaiak oldalán hadba szálló német egységet, a magyarokhoz siet segítségért, hogy nyilazzák le a frankok vezetőjét, Sir Geoffroy de Bruyères-t (*γοργὸν σπουδαίως ἐκεῖ ἔδραμεν ὅπου ἦσασιν οἱ Οὐγγροι, ὀρίζει τοὺς νὰ σὺρνουσιν ὅλοι μὲ τὰς σαγίττας στὸ ἀλλάγι ἐκεῖνο, H 4035–4037*). A magyarok úgy cselekednek, ahogy parancsolja nekik, és lenyilazzák a frankokat (*κ’ οἱ Οὐγγροι, ὡς ὠρίστησαν, οὕτως καὶ τὸ ἐποιήσαν· ἀρχάσαν κ’ ἐδοξέυσαν τοὺς Φράγκους κι Ἀλλαμάνους, H 4051–4052*), ezzel pedig a *Krónika* sugalmazása szerint győzelemre segítették a nikaiai sereget.

A csatáról a *Krónika* mellett több tudós nyelvű történeti forrás is megemlékezik, de egyik sem támasztja alá a magyar segédcsapatok jelenlétét az ütközetben. Geórgios Pachymerés csupán perzsákról és szkítákról ír (azaz törökökről és kunokról), Geórgios Akropolitész szerint pedig a szembenálló felek között nem történt klasszikus értelemben vett ütközet.⁷ A ma-

States and the Recovery of Byzantium. In: *The Cambridge History of the Byzantine Empire*. Ed. J. Shephard. New York (2008) 731–758; D. Jacoby: *i. m.* (5. j.) 759–778, illetve G. Ostrogorsky: *Geschichte des byzantinischen Staates*. München (1952) 363, 370.

⁶ Kristó Gy.: *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában*. Szeged (2003) 177. A *Krónikában* továbbá megjelenik egy nikaiai kettős ügynök, aki hazugságokkal igyekszik meggyőzni II. Mihály épeirosi despotát, hogy ne szálljon harcba Pelagónia mezején. Az összes nikaiai csapat nagyságát jócskán eltúlozva többek között azt is mondja, hogy tizenháromezer magyar sorakozott fel a császár oldalán (*Οὐγγρους χιλιάδες δέκα τρεῖς ὅλους μὲ τὰ δοξάρια, H 3768*).

⁷ Pachymeres I. 31; Akropolitész 79–82. A „perzsák és szkíták” megnevezés jelentéséről lásd a Pachymerés műveinhez használt szövegkiadást: *Georges Pachymerès: Relations Historiques*. Ed. A. Failler, Transl. V. Laurent. Paris (1984) 120. Akropolitést A. Heisenberg (Ed.): *Georgii Akropolitae Opera*. Leipzig (1903) második, P. Wirth által revideált kiadása szerint idézem (Stuttgart [1978]).

gyar segédcsoportok szerepéről Moravcsik Gyula és Darkó Jenő bizantinológusok folytattak vitát. Darkó, aki elsősorban a *Krónika* szövegére és két későbbi forrásra alapozza véleményét – amelyek görög segédcsoportok jelenlétét igazolják 1260-ban a Magyar Királyságban –, kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a magyar íjászoknak: szerinte „a híres pelagóniai csata a nikaiai-magyar csapatok győzelmével végződött”, és „mindkét hatalom (ti. a Nikaiai Császárság és a Magyar Királyság) szerencsés közreműködése zúzta szét az ellenség minden törekvését, és ezzel megnyitotta a nikaiaiak számára az utat Konstantinápoly felé”.⁸ Moravcsik Gyula ezzel szemben azt az álláspontot képviseli, hogy a *Krónikán* kívül egyéb bizánci források is szót ejtettek volna a magyarokról, ha ilyen jelentős szerepük lett volna az ütközetben.⁹ Véleményét azzal is kiegészíti, hogy a forrás, amelyre Darkó utal, a XVIII. századnál nem régebbi.¹⁰ A *Krónika* minden bizonnyal eltúlozza a magyar íjászok szerepét a pelagóniai ütközetben; ennek okát az epizód hősköltelemény-jellegében érdemes keresni.¹¹

Miután bizonytalan hitelességgel beszámol a pelagóniai ütközet eseményeiről, a *Krónika* egy sokkal békésebb környezetben ejt szót újra a magyarokról. Mikor leírja Sir Jean de Saint-Omer (III. Béla dédunokája) és Marguerite de Nully (az Achaia Fejedelemség három területének, Passavának, Akovának és Mitopolinak örököse) esküvőjét, röviden bemutatja a Saint-Omer nemzetség családfáját. A történetileg hiteles családfát a függelékben közlöm.

Marguerite de Nully a bárónői címet Jean de Nullytól, Passava első bárójától és Achaia marsalljától örökölte. Miután első férje, Guibert de Cors elesett 1258-ban a karydi ütközetben, Marguerite 1261-ben Konstantinápolyba került túszként, hogy kiváltsa a pelagóniai ütközet után fogságba esett II. Villehardouin Vilmost több nemes társával együtt.¹² 1275 körül, csaknem másfél évtizednyi fogság után tért haza az Achaia Fejedelemségbe.¹³ A házasságot 1276-ban kötötték meg.

A *Krónika* a következőképpen ábrázolja a családfát:¹⁴

Ἐκεῖνοι γὰρ ντὲ Σαῖντ Ὅμηρ μεγὰλη εὐγένειαν εἶχαν· ἡ μήτηρ τους εὐρίσκειτον τοῦ ρῆγα τῆς Οὐγγρίας αὐτάδελφῃ ὀνόμιμη, τὴν εἶχεν ὁ πατήρ τους ἐκεῖνος ὁ μισὶρ Μπελαῖς διὰ ὁμόζυγον γυναικῶν· κ' ἐποιήκασιν οἱ δύο ὁμοῦ ἐκεῖνους τοὺς τρεῖς ἀφέντες. Κι ὁ δοῦκας

⁸ E. Darkó: *Byzantinisch-ungarische Beziehungen in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts*. Weimar (1933) 16, 54.

⁹ G. Ostrogorsky: *A Bizánci Állam története*. Budapest (2003) 402–403. (Ostrogorsky kötete magyarul Moravcsik Gyula jegyzeteivel jelent meg.)

¹⁰ Gy. Moravcsik: *Inscription grecque sur le triptyque de Grenoble. Études Hongroises* 13 (1953) 193–203; Ostrogorsky: *i. m.* (9. j.) 403; lásd még a témáról: D. J. Geanakoplos: *Greco-Latin Relations on the Eve of the Byzantine Restoration: The Battle of Pelagonia – 1259. DOP* 7 (1953) 99–141, 124.

¹¹ A kérdést önálló tanulmányban tárgyaltam: Török Á.: Hősköltelemény a Moreai Krónikában. *AntTan* 65 (2021) 31–56.

¹² A. Bon: *La Morée franque. Recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaïe*. Paris (1969) 105.

¹³ Bon: *i. m.* (12. j.) 148.

¹⁴ H 7379–7386. A francia nyelvű *Krónika* hasonlóan hibásan mutatja be a családfát: „Ces trois frères de Saint-Omer si furent moult gentils homes, car messire Belas leur père de Saint-Omer – si ot pour moullier la suer du roy d'Onguerie et li dux Guis de la Roche si estoit leurs cousins germains.” *B* (Bibliothèque Royale de Bruxelles, no. 15702) §507. A francia *Krónikából* J. A. Buchon: *Recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies*. Paris (1875) szövegkiadása szerint idézek, fejezetszámait Arsdall–Moody: *i. m.* (4. j.) beosztása szerint jelölöm.

γὰρ τῶν Ἀθηναίων, αὐτὸς ὁ Μέγας Κύριος, εἶχε ἀδελφούς ἄλλους τρεῖς κ' ἦσαν πρῶτοι ἐξαδελφοὶ μετὰ ἐκείνους ντὲ Σαιντ Ὀμέρ.

„A Saint-Omerek nagy nemzetségből származtak: az anyjuk Magyarország királyának a nővére volt, az apjuk pedig Sir Béla, akinek ő volt a törvényes felesége; ők ketten nemzették ezt a három testvért. És Athén hercegeinek, a nagyúrnak még három testvére volt, és ezek elsőfokú unokatestvérei voltak a Saint-Omer fivéreknek.”

A három testvér nem más, mint Sir Jean, Sir Othon és II. Sir Nicolas de Saint-Omer. A felvázolt családfa hibás, hiszen apjuk, Béla de Saint-Omer nem Magyarország királyának nővérét vette feleségül, hanem I. Guy de la Roche-nak, Athén és Théba urának (aki továbbá Jean de la Roche, az említett nagyúr apja volt) nővérét.¹⁵ Athén hercege (Jean de la Roche) – akinek nem három, hanem öt testvére volt – tehát valóban elsőfokú unokatestvére volt a Saint-Omer fivéreknek.¹⁶ Béla de Saint-Omer édesanyja Margit volt, III. Béla magyar király lánya (illetve Imre és II. András nővére), aki első férje, Montferrati Bonifác halála után hozzáment I. Nicolas de Saint-Omerhez, néhány bioitiai terület urához. Béla de Saint-Omer tehát anyai nagypapjáról kapta a nevét.¹⁷

Margit és I. Nicolas de Saint-Omer házasságának időpontja bizonytalan. Egyes források szerint a férfi már 1214 előtt meghalt, más történészek azonban 1217-re teszik a házasság dátumát. Ezt azzal indokolják, hogy a házasság Margit részéről az 1216-ban Thessalonikében végbemenő politikai változásokra adott reakció volt, amelyek következtében kénytelen volt elhagyni a Thessalonikéi Királyságot.¹⁸ Margit és I. Nicolas de Saint-Omer frigyéből két fiú született: a fentebb említett Béla de Saint-Omer és testvére, a *Krónika* által nem említett Guillaume de Saint-Omer, aki később nem is játszott fontos szerepet a moreai eseményekben – édesanyjával visszatért a Magyar Királyságba, ahol Macsó hercege lett.¹⁹

Margitról a *Krónika* név szerint nem emlékezik meg, az Achaia Fejedelemséghez köthető más irodalmi művek azonban igen. Geoffroy de Villehardouin, Champagne és Romania marsallja ófrancia nyelvű történeti művében dicsérő szavakkal beszél róla: *Là troverent l'empeor Sursac [...] et l'empererix sa fame de costé lui, qui ere mult belle dame, suer le Roy de Ongrie* – „megpillantották [...] Izsák császárt, és oldalán hitvesét, a gyönyörű szép császárnét, aki a magyar király nővére volt.”²⁰ Máshol így említi: [...] *et de-lez aus seoit l'empereris qui ere fame al père et marastre al fil, et ere suer al roi de Hongrie, belle dame et bone* – „[...] mellettük pedig a császárné, Izsák hitvese és Alexios mostohaanyja ült, egy jószágos és szép hölgy,

¹⁵ J. Longnon: The Frankish States in Greece, 1204–1311. In: *A History of the Crusades, Volume II: The Later Crusades, 1189–1311*. Eds. K. M. Setton – R. L. Wolff – H. W. Hazard. Madison, Milwaukee, London (1969) [1962] 234–275, 244.

¹⁶ A La Roche-családról lásd bővebben: J. Longnon: Les premiers ducs d'Athènes et leur famille. *Journal des Savants* 1 (1973) 61–80, 61–78.

¹⁷ F. Van Tricht – P. Longbottom (transl.): *The Latin Renovatio of Byzantium – The Empire of Constantinople (1204–1228)*. Leiden, Boston (2011) 381–382. A Saint-Omer nemzetségről lásd bővebben: Bon: *i. m.* (12. j.) 707.

¹⁸ Van Tricht: *i. m.* (17. j.) uo.

¹⁹ Wertner M.: Margit császárné fiai. *Századok* 7 (1903) 593–611, 607–608.

²⁰ Villehardouin 185. Az idézett részleteket J. A. Buchon (Ed.): *Chronique de la prise de Constantinople par les Francs*. Paris (1828) kiadása szerint idézem, Szabics I.: *Bizánc megvétele*. Budapest (1985) fordításában. Az említett magyar király Imre (1196–1204), III. Béla fia.

aki Magyarország királyának volt a nővére.”²¹ Margit fivérééről, Imre királyról azonban már korántsem nyilatkozik ilyen kedvezően: *Et dont avint une aventure dont mult pesa à cels de l'ost, que uns des halz barons de l'ost, qui avoit nom Simon de Montfort, ot fait son plait al roy de Ungrie qui anemis estoit à cels* – „S ekkor olyan esemény történt, ami ugyancsak lesújtotta a sereg katonát. Az egyik francia nagyúr, Simon de Montfort egyezsége lépett a magyarok királyával, aki a keresztések ellensége volt.”²² A hangvétel érthető: Magyarország királya, Imre valóban ellensége volt a keresztéseknek, hiszen azok 1202-ben Velencét segítve elfoglalták tőle Zára (a mai Zadar) városát.²³

Margit a korabeli források szerint igen népszerű asszony volt a görögök között, és többen megemlékeznek különleges szépségéről is, így tehát egyáltalán nem meglepő vagy különleges, hogy Geoffroy de Villehardouin is dicsérően nyilatkozik róla.²⁴ Krónikája egyéb helyein, ahol szóba kerülnek, közömbös hangvétellel beszél a magyarokról.

Geórgios Akropolitész, aki a *Moreai Krónika* keletkezésével nagyjából egy időben írta történeti művét, hasonlóan nyilatkozik a magyarokról. Egy rövid kiszólás erejéig ő is kitér ugyan Margit szépségére, ám ezt csak forrásai alapján, tárgyilagosan említi meg: ἀφίκετο μὲν [...] εἰς Θεσσαλονίκην ὁ εἰρημένος βασιλεὺς Ἀλέξιος καὶ ὑπεδέχθη παρὰ τῆς αὐτοῦ νύμφης, ἣ ἐξ Οὐγγρων μὲν ὄρμητο, ἐπεγαμβρεύθη δὲ τῷ βασιλεῖ Ἰσαακίῳ μετὰ τὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τελευτήν· ἦν καὶ ὠραία πάνυ τῷ εἶδει οἱ κατιδόντες ἔφρασκον εἶναι. – „Megérkezett [...] Thessalonikébe Alexios császár – akiről már beszéltem –, ahol sógornője fogadta, aki a Magyar Királyságból származott, és hozzáment Izsák császárhoz, miután annak meghalt a felesége; azok, akik látták őt, rendre rendkívüli szépségét emlegették.”²⁵

Geórgios Pachymerész, aki 1242–1310 között írta meg az Akropolitész munkáját folytatni hivatott történeti művét, szintén nem tulajdonít sem kiemelkedően jó, sem kiemelkedően rossz tulajdonságokat a magyaroknak. Leírása Akropolitészéhez hasonlóan tárgyilagos, közömbös, és nélkülszi mindazt az elismerő, dicsérő hangvételt, amely a *Moreai Krónikában* megjelenik.²⁶

Niképhoros Grégórasz XIV. században élt bizánci történetíró Árpád-házi Anna császárnéről tesz említést történeti művében, a *Bizánci Birodalom történetében*, de mindössze néhány szó erejéig: Κωνσταντῖνος δὲ ὁ δεσπότης ὁ ἐκ τῆς προτέρας γυναικὸς Οὐγγρων γεννηθεὶς τῷ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ – „Konstantin úr, aki Andronikos császár előző, magyar feleségétől született.”²⁷ Ezen a rövid említésen kívül mindössze néhány sorban említi még a császárnét, a magyarokról azonban nem beszél – így véleményt sem formál róluk.

A *Moreai Krónikát* természetesen külön kell kezelnünk a tudós nyelvű történeti forrásoktól. A *Krónika* elsősorban inkább irodalmi alkotás, mint történeti forrás: ezt csapongó el-

²¹ Villehardouin 212. Az említett fiú, Margit mostohafia IV. Alexios bizánci császár (1203–1204).

²² Villehardouin 109.

²³ Ostrogorsky: *i. m.* (5. j.) 343–344.

²⁴ Margit dicséretéről lásd pl. Moravcsik Gy.: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest (1988) 261.

²⁵ Acropolites 8. A magyarok további, tárgyilagos említései a Χρονική συγγραφή-ban: 11, 15, 31, 33, 36, 37, 38, 39, 62.

²⁶ Lásd pl. tárgyilagos leírását a Magyar Királyságra küldött követségről: Pachymerész IV. 29. Pachymerész a magyarokat a Παίσιους szóval illeti, amelynek magyarázatáról lásd: Darkó: *i. m.* (3. j.) 53 skk.

²⁷ Nicephorus VIII.3.α. Felhasznált szövegkiadás: J. P. Migne (Ed.): *Patrologiae Graecae Tomus CXLVIII–CXLIX: Nicephori Gregorae Byzantinae Historiae Libri XXXVII*. Paris (1865).

beszélésmódja, kiforrotlan, népies nyelvezete és verses formája egyaránt világosan mutatja.²⁸ Mindez önmagában indokolja azt, hogy elfogultan beszél a magyarokról – azt azonban nem, hogy miért ír róluk elismeréssel. Ahhoz tehát, hogy ennek okát jobban megértsük, a *Krónika* szövegét mindenképpen össze kell vetni más bizánci verses költeményekkel is, melyek szót ejtenek a magyarokról. Beszámolóik műfajukból eredően és a tudós nyelvű munkáktól eltérően nem törekednek tárgyilagosságra; így sokszínűbb képet adnak arról, hogyan látták a görögök a magyarokat a XIII–XIV. században.

A *Moreai Krónika* megírásának idejében egyetlen olyan jelentősebb bizánci költő tevékenykedett, aki művében említést tett a magyar népről: az egyébként ismeretlen Ephraim (Εφραΐμ) nevű szerző soraival talán nem haszontalan összevetni a *Krónika* részleteit. Ephraim 1313 körül (tehát a *Moreai Krónika* keletkezésével nagyjából egy időben) írt egy verses krónikát, amelynek hiányzik a címe és az eleje. Műve 1261-ig örökíti meg a római és bizánci császárok történetét.²⁹ A magyarokról nem beszél elismeréssel: több alkalommal barbárokknak nevezi őket (κατὰ τὸν Ἰστρον συμπλακεῖς ἀντιπάλους ἴστησι λαμπρὰν κατὰ Βαρβάρων νίκην – „a Duna mellett összecsapott az ellenféllel, s fényes győzelmet arat a barbárok fölött”, 3854–3855), és nem mulasztja el megemlíteni hitvány tetteiket sem (καθ’ ὄν χρόνον Παίονες ἠθετηκότες ἄς πρὸς κρατοῦντα συνέθεντο ξυμβάσεις – „abban az időben a paionok [= magyarok] semmibe véve a megegyezéseket, melyeket az uralkodóval kötöttek” [4249–4250]; ὄρκους δὲ πάλιν συγγεάντων Παιόνων – „mivel azonban a paionok ismét megszegték az esküket”, 4274).³⁰ Bár a kiragadott részletek azokban az énekekben találhatóak, melyek Ióánnés Komnénos és Manuél Komnénos császárok cselekedeteit örökítik meg (tehát XII. századi eseményeket), Ephraim hangnemétől itt távol áll az a tisztelet, amellyel a *Krónika* illeti a magyarokat. Mikor a későbbi császárok kapcsán megemlékezik róluk, hangja közömbösebbé válik, egy alkalommal pedig dicséretbe is fordul: ἐκεῖσε συνέμιξε κηδεστῆ φιλῶ. Οὐγγρίας ῥῆγὶ τῷ Βελᾷ κεκλημένῳ – „ott találkozott kedves apósával, Magyarország királyával, akit Bélának neveznek” (6178–6179).³¹ Véleményformálását azért nehéz összevetni a *Krónikáéval*, mert Ephraim különböző történeti forrásokból dolgozott (Ióánnés Zónaras, Nikéτας Choniatés és Geóργιος Akropolítés műveiből), így nem is biztos, hogy mindig saját véleményét formálja meg művében. Ez abból is látszik, hogy a kezdeti ellenszenv a verssorok gyarapodásával (és a források változásával) egyre enyhül, míg végül közöny veszi át a helyét.

Összességében tehát megállapítható, hogy a *Moreai Krónika* a kortárs történeti és irodalmi művekhez képest kifejezetten pozitív hangvétellel beszél a magyarokról: a pelagóniai ütközetben a ragyogó magyar segédc csapatok vitézkedésének tulajdonítja a Nikaiai Császárság győzelmét, illetve Margitnak, III. Béla lányának nemzetségét is dicséri. Ez a fajta rokonszenv a korabeli források között mindenképpen egyedül. Akropolítés és Pachymerés is a Magyar

²⁸ A *Krónika* nyelvezetéről és lehetséges szóbeli eredetéről lásd bővebben: M. J. Jeffreys (1971): The Chronicle of the Morea – A Greek Oral Poem. In: *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines II* (Bucarest, 6-12 Septembre 1971). Eds. M. Berza, E. Stănescu. București (1971) 153–158; illetve M. J. Jeffreys: Formulas in the Chronicle of the Morea. *DOP* 27 (1973) 163–195.

²⁹ Moravcsik: *i. m.* (24. j.) 328.

³⁰ Az idézeteket Moravcsik Gyula fordításában közlöm. (Moravcsik: *i. m.* [24. j.] 328–334.)

³¹ A szóban forgó király III. Béla, veje pedig Angelos Izsák, aki Margit első férje volt. A többi magyarokhoz köthető részlet: Ephraim 5757, 7837, 8302, 8328, 8386, 8387. Ephraim költeményéből az *Ephraemii monachi imperatorum et patriarcharum recensio interpretata* A. Maio. Bonnae (1840) kiadás szerint idézek.

Királysággal és a magyarokkal jó viszonyt ápoló Bizánci Birodalomban tevékenykedett, így meglepő, hogy a *Krónika* – amely a magyarokkal baráti viszonyban nem lévő, sőt, legtöbbször velük szembekerülő Achaia Fejedelemségben készült – dicsérőbben ír a magyarokról, mint a korabeli bizánci források.

Ha megvizsgáljuk, miként ír a *Krónika* egyéb népekről, amelyekkel az Achaia Fejedelemség hadban állt, közelebb jutunk ennek okához: a *Krónika* ugyanis a németeket is hasonlóan dicséri (ἦλθασιν ἀπὸ τὴν Ἀλλαμάνιαν φουσσάτα πλείστα καὶ καλὰ, ὅλοι ἦσαν ἀντρειωμένοι – „hatalmas és derék csapatok érkeztek Németországból, és mind bátor emberek voltak”, *H* 6224–6225), és még azokat is elismeri közülük, akiknek jelleme bizonyos szempontok alapján világosan megkérdőjelezhető volt a korban (παύομαι [...] νὰ λέγω περὶ τοῦ Ἀλαμάνου ἐκείνου, τοῦ ἐξάκουστου στρατιώτου [...] τοῦ ἐχτροῦ τῆς Ἐκκλησίας – „itt megállok ama német történetének mesélésében, aki igen kiváló harcos volt, [...] és az egyház ellensége”, *H* 6813–6816). A görögök oldalán felsorakozó kunokat és törököket legtöbbször közömbösen említi; ezzel szemben megfigyelhető, hogy még a Bizánci Birodalom visszaállítójáról, VIII. Palaiologos Mihályról is tisztelettel beszél, aki a legfenyegetőbb ellenséget testesíthette meg a kereszties államok szemében: ὁ βασιλεὺς ὁ γέρων κύρ Μιχάλης [...] ἦτον γὰρ εἰς φρόνεσιν κ’ εἰς τὴν ἀνδρείαν μέγας – „az idős Mihály császár [...] igen bölcs és vitéz ember volt” (*H* 3554–3555).³² A *Krónika* említi továbbá anatóliaiakat (*H* 4555), vlachokat (*H* 4090), bolgárokat (*H* 1215, 3708), alainosokat és zychosokat (*H* 1215), szerbeket (*H* 3708), velenceieket, provence-iakat és lombardokat (*H* 850), ám egyikükhöz sem társít olyan fényes jelzőket, mint a magyarokhoz, a németekhez és az ellenséges „rómaiakhoz”.³³

A bemutatott adatokból világosan látszik, hogy a *Krónika* tisztelettel említi azokat a tekintélyesebb nyugati népeket, amelyek a moreai események szempontjából kisebb-nagyobb szerepet játszottak a helyi harcokban (tehát a Német-római Birodalmat és a Magyar Királyságot), és ugyanígy tesz a nagy tekintélyű Bizánci Birodalom szilárdan álló utódjával, a Nikaiai Császársággal is. Azokat az egyébként befolyásos hatalmakat, amelyeknek a XIII. században meglazult a kapcsolata a görögökkel, ennél fogva pedig nem játszottak kiemelkedő szerepet a helyi történésekben, közömbösen említi (hasonlóképp tesz, érthető módon, a kisebb népcsoportokkal). A magyar nép iránt mutatott tisztelet talán még így is különös, hiszen a felsorolt példákból látszik, hogy a magyarok sem szerepeltek többet a harcokban, mint például az akkoriban szintén tekintélyes hatalmú bolgárok vagy szerbek. Ennek két oka lehet: a szépségeről híres és a görögök között igen népszerű Margit császárné származása köztudott volt – az ő személye önmagában indokolhatná a magyarok iránt mutatott tiszteletet. Tekintve azonban, hogy a *Moreai Krónika* nem a Nikaiai Császárságban, hanem az Achaia Fejedelemségben született, talán másban kell keresni ennek a tiszteletnek a gyökerét: nem Margitban, hanem unokáiban, a Saint-Omer fivérekben, akik ragyogó és igen híres nagyurakká váltak Moreában.

³² A kunokról lásd: *H* 1039, 1068, 3606, 3703, 4053, 4077, 9086, 1139. A törökökről: *H* 3581, 3601, 3709, 4553, 5099, 7284, 9086. Bár a *Krónika* elmondása szerint a kun és magyar íjászok együtt nyilatzták le a híres Geoffroy de Bruyères frank lovag egységét a pelagóniai ütközetben (*H* 4053, 4077), megfogalmazása azt a hatást kelti, mintha a kunok csupán a magyarokat segítették volna: κ’ οἱ Οὐγγροι, ὡς ὀρίστησαν, οὕτως καὶ τὸ ἐποίησαν ἀρχάσαν κ’ ἐδοξεύασιν τοὺς Φράγκους κὶ Ἀλλαμάνους: κὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην γὰρ μερῶν ἦλθασιν κ’ οἱ Κουμάνοι – „És a magyarok úgy is cselekedtek, ahogy megparancsolták nekik: nyílzáport eresztettek a frankokra és a németekre; és a másik oldalról jöttek a kunok is” (*H* 4051–4053) Továbbá: τὸ πῶς Οὐγγρους ἔβαλεν, ὁμοίως καὶ τοὺς Κουμάνους – „hogyan vetette be a magyarokat, és hasonlóképp a kunokat” (*H* 4077).

³³ Az alainosok a Kaukázus-hegységben élő nomád nép, a zychosok a Fekete-tenger partján élő nép voltak.

SIR JEAN DE SAINT-OMER ÉS MARGUERITE DE NULLY HÁZASSÁGA

I. Nicolas de Saint-Omer frank lovag IV. Guillaume de Saint-Omer, az észak-franciaországi Saint-Omer település *châtelain*-ja és Ida d’Avesnes fia volt.³⁴ Nagybátyja, II. Jacques d’Avesnes részt vett a negyedik kereszties hadjáratban és a mai Görögország területének elfoglalásában Montferrati Bonifác oldalán, így területeket szerzett Euboia szigetén.³⁵ A halála után Nicolas követte őt, és birtokot kapott Thébától nyugatra.³⁶ Később feleségül vette III. Béla lányát, Margitot, akinek ez már a harmadik házassága volt: miután első férje, I. Angelos Izsák bizánci császár 1204-ben meghalt, hozzáment Montferrati Bonifáchoz, aki pedig 1207-ben halt meg.³⁷ Ahogy fentebb is említettem, két fiuk született, Béla és Guillaume. 1240-ben Béla feleségül vette Bonne de la Roche-t, I. Guy de la Roche-nak, Athén és Théba hercegének nővérét, akitől hozományként megkapta a Thébához tartozó területek felét.³⁸ Ezzel Béla lefektette a kereszties államokban híressé vált nemzetsége gazdagságának és megbecsülésének alapjait. Három fia született, akik közül II. Nicolas de Saint-Omer később megörökölte tőle Thébát, és két házassága révén – melyeket Antiochiai Máriával, majd Anna Komnéné Dukainával, II. Villehardouin Vilmos achaiai herceg özvegyével kötött – kora egyik leggazdagabb és legbefolyásosabb nemesév és az Achaia Fejedelemség *bailli*-jává vált. Jean de Saint-Omer az Achaia Fejedelemség marsallja lett, a harmadik fiú pedig – akiről mindegyik forrásban kevesebb említés esik – Othon de Saint-Omer volt, aki bátyja halála után átvette Théba kormányzását.³⁹

A Saint-Omer fivérek részt vettek a helyi nemesek 1256–1258 között vívott háborújában II. Villehardouin Vilmos ellen.⁴⁰ Mivel itt a Saint-Omer fiúk történetét filológiai szempontból vizsgálom, a háború összefüggéseit nem elemzem.⁴¹ A *Krónika* számot ad a háborút eldöntő karydi összecsapásról, mely 1258-ban történt, és II. Villehardouin Vilmos győzelmével végződött. A csataleírásban szó esik Sir Guibert de Cors haláláról, aki Marguerite de Nully-nek, Sir Jean de Saint-Omer későbbi feleségének férje volt (ἐκεῖ ἐσκοτώθη εἰς πόλεμον ὁ ἦν αὐτοῦ φλαμουριάρης μισὶρ Γυπὲρ τὸν ἔλεγον, ντὲ Κὸρ εἶχεν τὸ ἐπίκλην, ὅστις εἶχεν τοῦ μισὶρ Ντζιάν ντὲ Πασσαβᾶ θυγάτηρ γυναικᾶν τοῦ εὐλογητικῆν – „Levágatott ott, a csatában az egyik zászlóvivő, akit Sir Guibert-nek neveztek, és akinek Cors volt a családneve és Sir Jean de Passava áldott lánya volt a felesége” H 3270–3273). Az asszonnyal kapcsolatban a *Krónika* – a vérontás leírásának közepette – újabb részét mutatja be a Saint-Omer családfának: καὶ μετὰ ἐκεῖνον ἀπῆρεν εἰς ἄντρα εὐλογητικὸν τὸν μισὶρ Ντζιὰ ἐκεῖνον ντὲ Σαῖντ-Ὀμὲρ τὸν ἔλεγον, οὕτως εἶχεν

³⁴ Van Tricht: *i. m.* (17. j.) 163; A. Giry: Les châtelains de Saint-Omer (1042–1386) (deuxième article). *Bibliothèque de l’école des chartes* 36 (1875) 91–117, 97. A függelékben mellékelem a Saint-Omer családfát.

³⁵ Van Tricht: *i. m.* (17. j.) uo.

³⁶ J. Longnon: *L’empire latin de Constantinople et la principauté de Morée*. Paris (1949) 119; Giry: *i. m.* (34. j.) 97.

³⁷ Bon: *i. m.* (12. j.) 707.

³⁸ Longnon: *i. m.* (15. j.) 244.

³⁹ Bon: *i. m.* (12. j.) 153, 159, 707. A *bailli* cím egy nemes első intézőjét jelöli. A nemes távollétében a *bailli* tartotta a törvényszéki üléseket, és ő ítélkezett a nevében. Lásd: R. Fédou: *Lexique Historique du Moyen Âge*. Paris (2008) 168.

⁴⁰ Jacoby: *i. m.* (5. j.) 767.

⁴¹ A háborúról lásd bővebben: K. M. Setton: *The Papacy and the Levant (1204–1571), Volume I: The Thirteenth and Fourteenth Centuries*. Philadelphia (1976) 80; P. Donvito: Athens vs. Sparta: The War of the Euboeote Succession. *Medieval Warfare* 5/4 (2015) 44–49. 48; Longnon: *i. m.* (15. j.) 245–246.

τὸ ἐπίκλην· κ' ἐποίκασιν ἀμφοτέροι τὸ ἀντρογόνον ἐκεῖνο ἔναν υἱὸν ἐξαίρετον, τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον τὸν [μισίρ] Νικόλαν ντὲ Σαῖντ-Ομὲρ ἀφέντη γὰρ τῆς Θήβας, καὶ μέγαν πρωτοστράτορα <τοῦ> πριγκιπάτου Ἀχαΐας – „és útána az áldott Sir Jeanhoz ment hozzá, akit Saint-Omernek hívtak, ez volt a családneve; és ezek ketten egy rendkívüli fiúnak, a csodálatos Sir Nicolas de Saint-Omernek, Théba nagyurának és az Achaia Fejedelemség marsalljának adtak életet” (H 3273–3279). A részlet a család utolsó tagját említi, III. Sir Nicolas de Saint-Omert, aki megörökölte nagybátyjától a thébai területeket, apjától az Achaia marsallja címet, édesanyjától Passava és Mitopoli területeit, valamint Akova báróságának egyharmadát, majd később II. Nicolas de Saint-Omerhez hasonlóan Achaia *bailli*-jává vált.⁴² Így a kezében összpontosult a Saint-Omer család összes hatalma és gazdagsága, ami a frankok által megszállt területek egyik legbefolyásosabb nagyurává tette. Bár igen nagy tekintélyű úr volt, és vitathatatlanul családja legbefolyásosabb leszármazottja, a görög nyelvű *Krónika* mindössze két helyen említi.⁴³ Ennek egyszerű oka van: a *Moreai Krónika* 1292-ig örökíti meg a frankok történetét, III. Sir Nicolas de Saint-Omer pedig csak később emelkedett ilyen magas rangokra. A Saint-Omer család utolsó leszármazottjaként keleten ő szakította meg III. Béla király női ágon örökített vérvonalát.⁴⁴ Érdemes megjegyezni, hogy a *Krónika* θαυμαστὸς ἐκεῖνος-ként, azaz csodálatos emberként jellemzi: ez a megtisztelő jelző keveseknek jár ki.

A vereség után a *Krónika* röviden megemlíti, hogy I. Guy de la Roche, aki összefogta a nemeseket II. Villehardouin Vilmos ellen, Thébába menekült, oldalán olyan neves személyekkel, mint Sir Geoffroy de Bruyères és a három Saint-Omer: Ὁ ἀφέντης τῆς Καρύταινας ἦτον ἐκεῖ μετ' αὐτον, ὁ [μισίρ] Νικόλας ντὲ Σαῖντ-Ομὲρ μετὰ τοὺς ἀδελφούς του, τὸν μισίρ Ντζία ντὲ Σαῖντ-Ομὲρ καὶ μετὰ τὸν μισέρ Ὅτον (H 3287–3290). A *Krónika* már azzal is kiemeli a fivéreket a többi nemes közül, hogy külön megemlíti őket I. Guy de la Roche mellett, azzal azonban még inkább kihangsúlyozza tekintélyüket, hogy egyenként szól róluk. Míg róluk név szerint emlékezik meg, az akkoriban hatalmas hírnévnek örvendő, népszerű Sir Geoffroy de Bruyères-re mindössze Karytaina uraként utal, és az athéni hercegi család többi tagját is csupán I. Guy de la Roche testvéreinek hívja (οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ, H 3091).⁴⁵ Az, hogy a szerző kifejezetten fontosnak tartotta, hogy mindegyik Saint-Omert név szerint megnevezze – holott beérhette volna az összegző említéssel, miként a de la Roche család tagjai esetében –, újabb bizonyítéka annak, hogy a szerző (elbeszélő) megkülönböztetett tisztelettel viseltet nemzetségük iránt.

Azzal, hogy a *Krónika* említést tett Sir Guibert de Cors haláláról, előkészítette Sir Jean de Saint-Omer és Marguerite de Nully esküvőjének néhány ezer sorral későbbi leírását. Marguerite hasonlóan tekintélyes családból származott: apja, Jean de Nully Passava bárója és Achaia marsallja volt, édesanyja Gautier de Rosières-nek, Akova bárójának nővére.⁴⁶ Mivel Gautier de Rosières utód nélkül maradt, Maguerite lett a *Krónika* által említett tizenegy mo-

⁴² Ph. Perra: Οικογένεια Σεντ Ομέρ. *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού*. Βοιωτία (2011) 3.2.

⁴³ III. Nicolas de Saint-Omer másik említése: H 8099. A *Krónika* ekkor II. Sir Nicolas de Saint-Omer kastélyairól beszél (erről alább, a következő fejezetben bővebben), melyeket unokaöccsére hagyott. (νὰ τὸ ἔχη δώσει εἰς κληρονομίαν ἐκενοῦ καὶ τοῦ ἀνεψίου τοῦ, τοῦ μεγάλου πρωτοστράτορος, μισίρ Νικόλας ἄκω – „és hogy az örökségébe adja az unokaöccsének, a hatalmas marsallnak, akinek, úgy hallottam, Sir Nicolas volt a neve” H 8098–8099).

⁴⁴ Bon: *i. m.* (12. j.) 707.

⁴⁵ T. Shawcross: *The Chronicle of Morea – Historiography in Crusader Greece*. Oxford (2009) 42.

⁴⁶ A marsall az ország egyik leghatalmasabb ura volt. Feladatai közé tartozott, hogy őrizze a rendet az udvarban és a csatatéren, és döntőn a lovagokkal kapcsolatos ügyekben. A. Kazhdan: Marshal. In: *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Ed. A. P. Kazhdan. Oxford – New York (1991) 1748–1749.

reai báróság közül kettőnek az örököse.⁴⁷ A Nully-család birtokolta az Achaia marsallja címet, így a házasság következtében Jean de Saint-Omer lett a következő marsall.⁴⁸ Egybekelésükről a következőképpen ír a *Krónika*:⁴⁹

ἀπῆρεν ἄντρα εὐγενικὸν ἀπὸ ὑψηλῆν γενεάν, αὐτάδελφον τοῦ εὐγενικοῦ μισῖρ Νικόλα ἐκείνου, ντὲ Σαιντ Ὅμερ τὸν ἔλεγαν καὶ τῆς Θηβοῦ ἀφέντην, τὸν μισῖρ Ντζῶν τὸ ὄνομα ντὲ Σαιντ Ὅμερ κ' ἐκείνον· εἶχαν καὶ τρίτον ἀδελφὸν κ' ἐκράζαν τὸν μισῖρ Ὅτον. Κι ἀφῶν τὴν εὐλογηθήκεν ὁ μισῖρ Ντζῶς ἐκείνος, τὸ ὀφφίκιον ἐπαράλαβε τοῦ πρωτοστρατοράτου, ὅπου ἦτον γὰρ τὸ ἰγονικὸν τῆς γυναικὸς του ἐκείνης.

„Hozzáment egy jó nemzetségből származó nemes emberhez: a jó születésű Sir Nicolasnak – akit Saint-Omernek hívtak, és Théba ura volt – a testvéréhez, akit Sir Jean-nak neveztek; ő is Saint-Omer volt. Hárman voltak ugyanis testvérek: Sir Othon volt a harmadik. És amikor az áldott Sir Jean elvette, megkapta az Achaia marsallja címet, amely az asszony apai öröksége volt.”

Amellett tehát, hogy a *Krónika* ismét magasztalja a Saint-Omerek nemzetségét (egymás után kétszer is), itt is fontosnak tartja név szerint megemlíteni mindhárom fivért, ahelyett hogy csupán a házasodó Jeanról szólna. Akármelyikük történetét meséli, a nevek sorrendje mindig ugyanaz marad: az első Sir Nicolas, a második Sir Jean, a harmadik pedig Sir Othon. Ennek minden bizonnyal nemcsak az az oka, hogy Sir Nicolas volt a legidősebb: a *Krónika* számos helyen kifejezi iránta tiszteletét, így megkülönböztetett figyelemmel tünteti ki. A nevek sorrendjét tehát befolyásolhatta a fivérek elismertsége, rangja is.⁵⁰ Ehhez még érdemes hozzátenni, hogy a *Moreai Krónika* nyelvezete formuláris, azaz többé-kevésbé változatlanul ismétlődő egységekkel dolgozik – ezért teheti meg a szerző, hogy több alkalommal ugyanolyan formában felsorolja a fivérek neveit.

II. SIR NICOLAS DE SAINT-OMER SZEREPE ÉS JELLEME A MOREAI KRÓNIKÁBAN

Miként az előző fejezetben bemutattam, a *Krónika* megkülönböztetett tisztelettel illeti II. Sir Nicolas de Saint-Omert. Összesen huszonegy alkalommal említi név szerint – így II. Villehardouin Vilmos és a költeményben leginkább idealizált Sir Geoffroy de Bruyères után ő a leggyakrabban emlegetett moreai nemes az egész műben.⁵¹ Jellemzése és jelzői alapján arra lehet következtetni, hogy kora egyik legkedveltebb nagyura volt. Cselekedetei nagyban be-

⁴⁷ A báróságok: Akova, Karytaina, Patras, Véligosti, Nikli, Géraki, Kalavryta, Votsitsa, Gritsína, Passava(nt), Chalandritsa. Bon: *i. m.* (12. j.) 113.

⁴⁸ Bon: *i. m.* (12. j.) 105, 113.

⁴⁹ H 7371–7376.

⁵⁰ Mivel a testvérek születési dátumát nem ismerjük, nem tudjuk, hogy Jean vagy Othon volt-e az idősebb. A *Krónika*ban sajnos nem szerepel más hasonló testvérpár, akit a szerző (vagy elbeszélő) ilyen figyelemmel tüntet ki, így a sorrenddel kapcsolatban nincs összehasonlítási alapunk.

⁵¹ H 3289, 6303, 7372, 7421, 7469, 7483, 7497, 7520, 7550, 7552, 7563, 7602, 7664, 7708, 8058, 8071, 8093, 8106, 8110, 8138, 8616. Vilmos és Geoffroy de Bruyères formuláris jellegű említéseit lásd: M. J. Jeffreys: Formulas in the Chronicle of the Morea. *DOP* 27 (1973) 163–195, 178.

folyásolták mind a keresztes államok sorsát, mind a helyi nép életét. A *Moreai Krónika* az ő érdemének tulajdonítja azt is, hogy a pelagóniai ütközet után igencsak meggyengült hatalmú II. Villehardouin Vilmosnak 1267-ben sikerült szövetséget kötnie az egyre befolyásosabb I. Anjou Károllyal – ezzel négy évtizedre megmentette az Achaia Fejedelemséget a lassú hanyatlástól.

Miután VIII. Palaiologos Mihály 1261-ben visszaállította a Bizánci Birodalmat, a keresztes államok igen nehéz helyzetbe kerültek, hiszen ellenfeleik erősebbek voltak, mint valaha. A császár testvére, Ióánnés Palaiologos 1264-ben térdre kényszerítette az épeirosi despotát, és az Achaia Fejedelemséget is kimerítették a görögök elleni folyamatos csatározások.⁵² A *Krónika* szerint II. Villehardouin Vilmos szorult helyzete megoldására kigondolta, hogy szövetséget köt I. Anjou Károllyal.⁵³ Károly nem sokkal korábban, 1266-ban győzte le Beneventónál Szicíliai Manfrédot, ezzel a győzelemmel pedig közelebb hozta a frankokat Moreához. A legyőzött királynál jelentősen nagyobb fenyegetést jelentett a Bizánci Birodalomra: Manfrédal ellentétben ugyanis a pápaság kedvence volt, így Róma támogatását élvezte.⁵⁴ Vilmos tehát joggal örülhetett hatalomra lépésének, és remélhetett tőle segítséget a görög csapatok leverésében. A szövetségre azonban aligha tudta volna rávenni, mert míg Károly igen nagy hatalmú, befolyásos úr volt, Achaia hercegeének tekintélye erősen megkopott.⁵⁵ Az összehívott tanácskozás során a *Krónika* szerint II. Sir Nicolas de Saint-Omer adott megmentő tanácsot a hercegnek, és a két nagyúr közötti szövetség az ő terve alapján jött létre: εις τοῦτο ἐσύντυχεν ὁ φρονιμώτερός τους, ὅστις εὐρέθη στὴν βουλῆν τοῦ πρίγκιπος ἐτότε, τὸν ἔλεγον κὶ ὠνόμαζαν μισὶρ Νικόλα ντὲ Σαιντ Ὀμέρ. Ἀφέντης ἦτον τῆς Θηβοῦ, γνῶσιν εἶχεν μεγάλην, καὶ εἶπεν πρὸς τὸν πρίγκιπα, τέτοια βουλῆν τοῦ δίδει – „Beszélni kezdett hozzájuk az, aki náluk bölcsőbb volt, és akkor ott volt a herceg tanácsában, és akit Sir Nicolas de Saint-Omernek hívtak és neveztek. Théba ura volt ő, igen okos ember, és ezt mondta a hercegnek, ilyen tanácsot adott” (H 6301–6305). Beszédében láthatóan Vilmos érzelmeire igyekszik hatni: felidézi a herceg atyját, a legendás hódítót, I. Geoffroy de Villehardouint (ὁ πατέρας σοῦ μετὰ καὶ τοὺς γονεῖς μας, ὅπου ἐκερδίσαν τὸν Μορέαν [...] μὲ τὸ σπαθὶ ἐκερδίσασιν – „atyád és szüleink, akik elfoglalták Moreát, karddal foglalták el” H 6310–6311), majd hosszan beszél a testvéréről, II. Geoffroy de Villehardouinról, az Achaia Fejedelemség előző hercegéről. Utóbbiról felidézi, hogy elvette I. Róbert latin császár lányát, akit a császár Aragónia királyának küldött feleségül (τοῦ βασιλέως ἐκείνου τοῦ Ρομπέρτου τὴν θυγάτηρ του, ὅπου ἔστειλεν τοῦ ροῖ Παγγοῦ εἰς γυναῖκα [...] εὐλόγηθηκεν, H 6318–6320). A *Krónika* itt újabb hibát vét a családi kapcsolatok terén, Geoffroy ugyanis nem Róbert lányát vette el, hanem Courtenay Péterét – Róbert nővérét, Ágnest.⁵⁶ Hogy kiengesztelje a császárt, a vazallusává vált (τὸ πρᾶγμα νὰ πραῖνη [...] κ’ ἐγένετον τοῦ βασιλέως <ὁ> ἄνθρωπος του λίζιος, H 6322–6326). Sir Nicolas de Saint-Omer rámutat, hogy Geoffroy ezt a saját hasznára cselekedte, hiszen a vágya is beteljesült és hasznot is húzott belőle (τὸ ἔποιεκεν διὰ διάφορον του ἐκεῖνος, διὰ νὰ πληρώση ὄρεξιν καὶ νὰ ἔχη διαφορήσει, H 6329–6330), és azt tanácsolja Vilmosnak, hogy ő is tegyen így Károllyal (οὕτως τὸ ποίησε καὶ [...] ἐσὺ εἰς τὸν ροῖ Κάρλον, H 6331). Jól megkomponált beszéde a dicső roko-

⁵² Angold: *i. m.* (5. j.) 754–755; Ostrogorsky: *i. m.* (5. j.) 375–376.

⁵³ H 6285–6286.

⁵⁴ Ostrogorsky: *i. m.* (5. j.) 376.

⁵⁵ H 6298–6300.

⁵⁶ A házasságról lásd bővebben: Longnon: *i. m.* (15. j.) 242.

nok felidézésével láthatóan a herceg érzelmeire igyekeznek hatni. A *Krónika* egy másik epizódban is számot ad Sir Nicolas szónoki képességeiről – ezt az alábbiakban mutatom be részletesebben.

A szövetség 1267-ben valóban megkötötték Vilmos és Károly között, és valóban Sir Nicolas tanácsa szerint: a viterbói egyezmény értelmében Vilmos a király hűbéresévé vált.⁵⁷ A *Krónika* epizódja tehát nem egyszerűen II. Sir Nicolas de Saint-Omer mindenkit túlszárnyaló bölcsességét hangsúlyozza, hanem az ő érdemének tulajdonítja a viterbói egyezmény létrejöttét, illetve azt, hogy az Achaia Fejedelemség a görög fenyegetéstől megszabadulva Károly felemelkedő királyságának tartománya lett.

Ahogy fentebb is említettem, a Saint-Omer család tagjairól általánosan elmondható, hogy rendkívül jó érzékük volt ahhoz, miként kössenek gazdasági szempontból gyümölcsöző házasságokat. A *Krónika* Sir Jean de Saint-Omer és Marguerite de Nully házassága mellett II. Sir Nicolas de Saint-Omer második frigyéről is beszámol. Több mint egy évtizeddel a viterbói egyezmény után, 1280-ban feleségül vette az akkor már halott II. Villehardouin Vilmos özvegyét, Anna Komnéné Dukainát, II. Mihály épeirosi despota lányát.⁵⁸ Az eseményről a *Krónika* a következőképpen számol be: ὁ μοισὶρ Νικόλαος πτὲ Σαϊντ Ὀμηρ ὁ γέρος, ὡς ἦτον μέγας κ' εὐγενὴς κ' εἶχε πολὺ λογάριν, [...] ὡς εὐγενὴς καὶ φρόνιμος ἰσιάστηκεν κὶ ἀπῆρεν [...] τὴν πριγκίπισσαν [...] τοῦ Μορέως – „az öreg Sir Nicolas de Saint-Omer, aki nagy úr volt, jó születésű és igen tehetős, mivel nemes és bölcs ember volt, elvette Morea hercegnőjét” (H 8071–8076). Itt sem mulasztja el tehát, hogy dicsérje a férfi származását és jellemét, ezt ráadásul néhány soron belül kétszer is megteszi.

Hasonlóan dicséri akkor is, mikor II. Robert d'Artois kinevezi őt Morea *baillijává*: ἐνταῦτα ἐπαράλαβεν τὸ ὀφίκιον τοῦ μπαλιάτου κ' ἔπραττε κ' ἐδιόρθωνε τὸν τόπον εἰς εἰρήνην, ὡς εὐγενὴς καὶ φρόνιμος ποῦ ἦτον ἀπάνω εἰς ὄλους – „akkor elfogadta a bailli hivatalát, és békét teremtett a vidéken, hiszen nemes és bölcs ember volt mindenkivel szemben” (H 8107–8109).⁵⁹ Minden bizonnyal ebben a mondatban rejlik a Saint-Omer nemzetség lelkes dicséretének kulcsa. Bár a család korábban is híres volt, nevüket II. Nicolas de Saint-Omer emelhetette a *Krónika* által megénekelte magasságokba. Népszerűsége kihathatott az egész vérvonalra (akár visszamenőleg is). A letűnt lovagkor felé szeretetteljes nosztalgiaiával forduló *Krónikában* az ideális nemes szerepét testesíti meg: bölcs emberként békét teremt a hatalma alatt álló területeken, és agyfáért tanácsa további negyven évre megmenti az egész Achaia Fejedelemséget a lassú hanyatlástól.

A moreai nép azonban (amely bizonyára a *Krónika* szövegét is megénekelte) nemcsak a fentebb felsorolt jellemvonásai miatt kedvelhette, hanem azért is, mert örökösen a térség fejlesztésére törekedett. Jelentős hasznot hozó házasságaival olyan vagyongra tett szert, amely megengedte neki, hogy felépíttesse Morea legpompásabb kastélyait. A thébai Saint-Omer kastélyt a *Moreai Krónika* is lelkesen magasztalja: ἀπὸ τοῦ πλοῦτου τοῦ πολλοῦ [...] τὸ κάστρον τοῦ Σαϊντ Ὀμερίου ἐποίησεν, κ' ἐχτίσεν αὐτὸ κάστρον ἀφίρον εἰς σφόδρα οἰκίματα ἔποιε εἰς αὐτὸ διὰ ἕναν βασιλέαν – „A nagy vagyongból megépítette a Saint-Omer kastélyt, és igen szilárdnak

⁵⁷ K. M. Setton: *The Papacy and the Levant (1204–1571), Volume I: The Thirteenth and Fourteenth Centuries*. Philadelphia (1976) 104. Az egyezményről lásd bővebben: J. Longnon – Ch. Perrat (Eds.): *Actes relatifs à la principauté de Morée (1289–1300)*. Paris (1967) 9–10, 207–211.

⁵⁸ Bon: *i. m.* (12. j.) 156.

⁵⁹ Bon: *i. m.* (12. j.) 153, 159.

építette; királyhoz méltó lakosztályokat alakított ki benne” (H 8080–8083), és őszinte elkese-redéssel emlékezik meg bukásáról: ἔδε ἀμαρτίαν ὅπου ἔποικαν οἱ δόλοι Κατελάνοι κ’ ἐτέτοιον κάστρο ἐχάλασαν κ’ ἐτέτοιον δυναμάρην! – „De mekkora bünt követtek el az álnok katalánok, hogy ilyen kastélyt és ilyen erősséget elpusztítottak!” (H 8091–8092).⁶⁰

A fent említett részletek azonban még nem mutatnak teljes képet II. Sir Nicolas de Saint-Omer jelleméről: III. Béla dédunokája a *Krónika* egyik leghíresebb epizódjában, Marguerite de Nully örökösödési vitájában is kulcsfontosságú szerepet tölt be, és sokszínű jellemének újabb oldalát mutatja meg.

MARGUERITE DE NULLY ÖRÖKÖSÖDÉSI VITÁJÁNAK FILOLÓGIAI VIZSGÁLATA

A *Moreai Krónika* egyik sokat tárgyalt epizódja II. Nicolas de Saint-Omer és II. Villehardouin Vilmos vitája arról, hogy Marguerite de Nully jogosan követeli-e magának Akova báróságát a hercegtől.⁶¹ A nemzetközi szakirodalomban egyetértés van abban, hogy a részlet összefüggést mutat a *Liber Consuetudinum Imperii Romaniae* című törvénykönyv szövegével, az azonban tisztázatlan, hogy a két mű pontosan hogyan hatott egymásra.⁶² Azt már többen is bebizonyították, hogy a ránk maradt törvénykönyv szövege később keletkezett, mint a *Krónika*, így az is egyértelmű, hogy a szövege nem azonos annak az előzménynek a szövegével, amelyre a *Krónika* hivatkozik.⁶³ Az alábbiakban arra keresem a választ, hogy a törvények és szokások megfogalmazásában mennyire tükrözi a *Krónika* nyelvezete a korabeli törvények szövegét. Miben változik meg a népi jellegű költemény nyelvezete a hivatalos iratok idézésekor? Milyen szavakkal fejezi ki magát, illetve hogyan igazodik a hivatalos stílust megkívánó témához?

Miként fentebb említettem, Marguerite de Nully édesanyja Gautier de Rosières-nek, Akova bárójának a nővére volt. Mivel Rosières 1273-ban utód nélkül halt meg, birtokának Marguerite volt egyetlen örököse.⁶⁴ Marguerite azonban 1261-ben több nemes társával együtt Konstantinápolyba került túszként, hogy kiváltsa a pelagóniai ütközet után fogságba esett II. Villehardouin Vilmost, és csupán 1275 körül – két évvel nagybátyja halála után – tért haza az Achaia Fejedelemségbe.⁶⁵ Ez a késedelem teremtett alkalmat az örökösödési vitára: a *Liber Consuetudinum Imperii Romaniae* XXXVI. szakasza ugyanis kimondja, hogy az örökösnek

⁶⁰ A *Krónika* a Katalán Kompánia nevű zsoldoscsapatra utal. Megemlíti továbbá a kastély gyönyörű freskóit, melyek megörökítik, hogy a frankok hogyan foglalták el Szíriát: ἐκαταίστορησέν το τὸ πῶς ἐκουγκεστήσασιν οἱ Φράγκοι τὴν Συρίαν (H 8084–8085). A *Moreai Krónika* később azt is bemutatja, ahogy II. Sir Nicolas de Saint-Omer átadja a *bailli* címét és feladatait Sir Florent de Hainautnak (H 8616–8652). Ez a *Krónika* nyelvezetéhez képest viszonylag tárgyilagos stílusban előadott leírás; mivel nem ad hozzá II. Sir Nicolas de Saint-Omer szerepéhez és jelleméhez, ezt az epizódot nem elemzem részletesebben.

⁶¹ H. E. Lurier (transl.): *Crusaders as Conquerors – The Chronicle of Morea*. New York – London (1964) 280 skk.; Shawcross: *i. m.* (45. j.) 55–59.

⁶² Az egyetértést heves vita előzte meg, melynek legteljesebb lezárását lásd: Shawcross: *i. m.* (45. j.) 55–59.

⁶³ P. W. Topping: The Formation of the Assizes of Romania. *Byzantion* 17 (1944–1945) 304–314, 310 skk.; Shawcross: *i. m.* (45. j.) 56–58; H 7567–7568. Az eredeti törvénykönyv szövege nem maradt fenn, csupán egy későbbi változatának velencei fordításai.

⁶⁴ Bon: *i. m.* (12. j.) 105.

⁶⁵ Bon: *i. m.* (12. j.) 105, 148.

az előző hűbérúr halála után egy éven és egy napon belül be kell jelentenie igényét a hűbér-birtokra.⁶⁶ A *Moreai Krónika* számot ad arról, hogy Sir Jean de Saint-Omer és Marguerite de Nully házassága után a Saint-Omer fivérek útja egyenesen Achaia hercegéhez vezetett, hogy megtárgyalják vele Akova ügyét.⁶⁷

A *Krónika* először akkor utal a törvényekre, amikor Marguerite bemutatja Sir Jean de Saint-Omert a hercegnek: ἐνταῦτα ἐπρέζαντισε τὸν ἄντραν τῆς ἐκεῖνον ὡς ἄβουε καὶ ἄντραν τῆς, ὡς τὸ ἔχουν τὰ συνήθεια – „rögtön bemutatta a férjét, mint védőjét és hites férjét, ahogy a szokás megkívánja” (H 7403–7404). Bár a *Krónika* nem szó szerint idézi a törvénykönyv szövegét, kifejezésmódjában feltűnő a változás: a kiforratlan, sajátosan vulgáris nyelvezetnek szerkezete hirtelen hivatalossá válik, megszaporodnak benne a francia eredetű szavak. A törvénykönyv szövege így szól: *ella subitamente die presentar fo marito al fo Signor, ficomo avoier* – „rögtön be kell mutatnia a férjét a hűbérúrnak, mint védőjét”.⁶⁸ A francia törvény szövege és a *Krónika* megfogalmazása feltűnően közel áll egymáshoz.⁶⁹

ἐνταῦτα ἐπρέζαντισε τὸν ἄντραν τῆς ἐκεῖνον ὡς ἄβουε καὶ ἄντραν τῆς
ella subitamente die presentar fo marito al fo Signor, ficomo avoier

Folytonos aláhúzással jelöltem az ófranciából átvett kifejezéseket, pontozott aláhúzással pedig az alakilag nem, de értelmileg megegyező szavakat. A példából látszik, hogy bár a *Krónika* nem szó szerint idéz, ügyel arra, hogy szövege a lehető legjobban igazodjon a törvénykönyvéhez. A *Krónika* a kulcsmondat szerkezetében is hűen követi a mintát.

Mikor II. Nicolas de Saint-Omer megkezdi védőbeszédét, és felidézi, hogy Marguerite a nagybátyja halála idején tús volt Konstantinápolyban, a következőképpen fogalmaz: ἦτον διὰ ἐσέναν [ὄψιδαν] εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν ἔβαλες ἀτός σου – „tús volt helyetted Konstantinápolyban, ahová te magad juttattad” (H 7434–7435).⁷⁰ Érdemes megjegyezni, hogy a tús fogalmát nem görög szóval fejezi ki: az ὄψιδα a latin *obses*, *-idis (f.)* átírása.⁷¹

⁶⁶ P. Canciani (ed.): *Liber Consuetudinum imperii Romaniae, in Venetorum et Francorum ditionem redacti, concinnatus in usum Principatus Achajae a Serenissima Republica Veneta*. In: *Barbarorum leges antiquae III*. Venezia (1785) 495–534. 505. A *Liber Consuetudinum Imperii Romaniae*, bár tartalmazza az Achaia Fejedelemség törvényeit, nem azonos azzal a szöveggel, könyvvel, amelyre a *Krónika* hivatkozik – a ránk maradt szöveg feltehetőleg egy későbbi változat, amely közel egy időben keletkezhetett a *Krónikával*. A hivatkozott XXXVI. szakasz vonatkozó részlete: *Et se ello non lo domandara infra anno e zorno, [...] lo lo perde, et iandio se de alguno impazamento lo fojfe impazado legitimamente; e lo plui proximo del morto si lo succedera, se ello lo domandara avanti chel fia paffado anno e zorno da la morte del Signor del feo*.

⁶⁷ H 7387–7392.

⁶⁸ Canciani: *i. m.* (66. j.) 512, LXXV. szakasz.

⁶⁹ *B* kézirat szövege a *H* kéziratétól eltérően itt nem követi a törvénykönyv szövegét. A vizsgált részlet a francia nyelvű *Krónika*ban sokkal egyszerűbben fest: *et lui presenta sa feme* – „és bemutatta neki a feleségét” (*B* §509). A törvénykönyv fentebb bemutatott LXXV. szakaszának értelmében az örökösnek kell bemutatnia házastársát, nem pedig a házastársnak az örököst. *H* kézirat tehát ezen a ponton helyesen idézi a törvénykönyvet, *B* azonban helytelenül.

⁷⁰ *P* kézirat (Codex Parisinus Graecus 2898) 7435. sorában ugyanez a szó jelenik meg (ὄψιδα). *B* kéziratban Sir Nicolas diplomatikusabban fogalmaz: *Mais sa excusation est loyal et juste, que toule gent le voient: que vous meismes l’aviés mis en ostage pour vostre delivrance, et estoit adonc en Costantinople quant son oncle trespassa de cest siecle*. – „Ennek azonban jogos indoka van, és hűségéből fakad, ahogy azt mindenki láthatja: hiszen te magad küldted túsznak szabadságodért cserébe – ezért volt Konstantinápolyban, amikor nagybátyja elhagyta ezt a világot.” (*B* §511) Szavai itt sokkal óvatosabbnak hatnak, hosszabb felvezetést kerít mondandója köré.

⁷¹ Schmitt: *i. m.* (1. j.) 614.

II. Sir Nicolas de Saint-Omer fent említett mondatával indokolja, hogy Marguerite miért nem tudott megjeleni a herceg előtt a nagybátyja halálát követő negyven napon belül. A törvénykönyv ugyanis kimondja, hogy az örökösnek a birtokára „negyven napon belül be kell jelentenie igényét” (*fi lo die domandar infra XL. zorni*).⁷² Sir Nicolas de Saint-Omer így utal erre görögül: διὰ τὴν ἐλθῆ καὶ πρεζαντιστῆ [...] ἀπέσω εἰς τὰς σαράκοντα ἡμέρας (*H 7438–7440*).⁷³ Itt is hivatalos kifejezésekkel él és világosan fogalmaz: újra megjelenik a *prefentar* ige görög átírása, és a mondat második felében is hasonlóan ügyel a pontosságra, mint a fentebb említett példák során.⁷⁴ Néhány sorral később, mikor megismétli az örökös és a védő bemutatását, az ófrancia παραοφρίζω (*paroffrir*) igét használja.⁷⁵

A *Krónika* következő utalása a törvénykönyvre Sir Nicolas beszédének utolsó soraiban olvasható: ἐτοῦτοι εἶναι ἔτοιμοι τὰ ποιήσουν πρὸς ἐσέναν τὸ ὅσον χρεωστοῦσιν εἰς δουλείαν καὶ ὀμᾶτζι καὶ λιζίαν – „és készek arra, hogy leróják neked, amivel tartoznak: szolgálatot, hűbért és hűséget” (*H 7466–7467*). Az utolsó két szó feltűnően eltér a szövegkörnyezet görög kifejezéseitől; előbbi a törvénykönyvre utal (*offerira lo omaggio* – ὀμᾶτζι), utóbbi pedig, bár a törvénykönyvben nem szerepel, szintén az ófrancia *lige* szó átírása.⁷⁶ Mikor a herceg később azt mondja, ő lesz az udvar védőüggyvédje (βαλθῶ ἀβοκαῖτος, τὰ διαφεντεύω [...] τὰ δίκαια τῆς κοῦρτης, *H 7531–7532*), a törvénykönyv CXLV. és CXLVI. szakaszaire utal, melyek az *advocatus/avocat* szerepét részletezik.⁷⁷ A szakaszokban szintén megjelennek a *Krónikában* olvasható kifejezések: *defender la cauxa de la parte foa [...] de la foa Corte*.

Rövid vita után II. Villehardouin Vilmos előhozatja törvénykönyvét, hogy bebizonyítsa igazát: tudniillik, jogosan küldte maga helyett Konstantinápolyba Marguerite de Nully-t, aki hiába követeli Akova báróságát, hiszen nem jelentette be rá igényét az udvarban a megadott

⁷² Canciani: *i. m.* (66. j.) 505. XXXVI. szakasz. Ha a hűbéres a rokona halálát követő negyven napon belül nem jelenti be igényét a birtokra, a birtok egyéves bevételét elveszíti. Ha egy éven és egy napon belül nem jelenti be igényét, magát a birtokot veszíti el.

⁷³ *B* kézirat szövege itt is eltér *H*-étől: *pour soy presenter par devant vostre court dedens la quarantaine ou lanée, selon les usances dou pays* – „hogy udvarod elé járuljon az egyéves határidőn belül, amelyet az ország törvényei megszabnak.” (*B* §511) Sir Nicolas negyven nap helyett egy évet említ, és jobban kihangsúlyozza, hogy az ország törvényeire hivatkozik – ez az előző példában kimaradt *B* szövegéből.

⁷⁴ A Saint-Omer fivérek ügye a törvénykönyv XXXIX., LXXV. és CXXIX. szakaszaire épül, melyek az elfogadható akadályoztatást részletezik.

⁷⁵ *H* 7461. A szó etimológiájáról lásd: Schmitt: *i. m.* (1. j.) 614. A kifejezés *B* kézirat szövegéből hiányzik.

⁷⁶ Schmitt: *i. m.* (1. j.) 611. *B* kéziratban csak az egyik kifejezés egyezik: *et vous offrent lige et service tel come la baronie doit* – „és hűséget és szolgálatot ajánlanak neked, annyit, amennyivel a báróság tartozik.” A ὀμᾶτζι szó megfelelője hiányzik, így *H* kézirat ismét hűségesebben követi a törvénykönyv kifejezésmódját. *B* kézirat és a törvénykönyv kapcsolatát érdemes nem a szókincs, hanem a szöveghűség alapján vizsgálni. A fent bemutatott példák alapján megállapítható, hogy e két szöveg laza kapcsolatban áll egymással, míg *H* kézirat kifejezetten sokat köszönhet a törvénykönyv szövegének.

⁷⁷ II. Villehardouin Vilmos nem vehetne részt a tárgyaláson. A törvénykönyv VIII. szakasza ugyanis kimondja, hogy amennyiben a földesúr érintett az ügyben, át kell adnia a helyét egyik emberének, és távoznia kell a helyszínről: *Quando nafse queftion criminal, o civil, o feudataria, intro Mifer lo Principo, o altro Signor, e alguno de li fuo fubditi, Mifer lo Principo, over quello Signor, che havera la quiftion, die furrogar alguno de li fuo homeni legii, o non legii in fuogo.* (Canciani: *i. m.* [66. j.] 501.) A CXLV. és CXLVI. szakaszokat lásd: Canciani: *i. m.* (66. j.) 510.

B kézirat szövege újabb eltéréseket mutat *H* kézirat és a törvénykönyv szövegével is: *je [...] porteray la parole et la deffense de la court moy meismes* – „Én magam fogok az udvar nevében és védelmében beszélni.” (*B* §517) A védekezés kifejezésére nem a *defender* igét használja, mint a törvénykönyv, hanem a *deffense* főnevet, és *H* kézirat és a törvénykönyv δίκαια–cauxa szópárt sem folytatja hasonló megfelelővel.

határidőn belül. A törvénykönyv XV. szakasza így szól: *Et se Miser lo Principo fosse prexo de li nimixi, che Dio non voglia, & lo dicto Signor se potesse recatar, el puo meter per lo fuo recato hostaxii de li foi homini legii [...] lo Signor è tegnudo de trar quelli legii over meter altri hostaxii in luogo de quelli a li inimici.* – „És, ha a hűbérurat elfogná az ellenség – Isten adja, hogy ne történjen meg – és az említett nagyúrnak lehetősége van kiváltani magát, önmaga kiváltására túszként küldheti hűbéresét [...] az úrnak pedig kötelessége kiváltani a hűbéresét, akit önmaga helyére túszként juttatott, hogy kiváltsa az ellenségtől.”⁷⁸ Bár a *Krónika* szövege továbbra is megtartja hivatalos formáját, itt már némiképp eltávolodik a törvénykönyv szövegétől. A fogalmazásbéli hasonlóság mindazonáltal változatlanul szembetűnő: *ει μὲν συμβῆ ὁ ἀφέντης τοῦ ὀ χερρός τοῦ νὰ τὸν πιάση [...] νὰ τὸν ζητήση ὁ ἀφέντης τοῦ καὶ νὰ τὸν ἀνακράζη [...] καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἀφέντης τοῦ χρεωστεῖ πάλιν νὰ ἐβγάλη τὸν λίζιον ἄνθρωπο ἅπ' ἐκεῖ ποῦ ἐσέβη ὡς διὰ ἐκεῖνον* – „ha megtörténne, hogy a hűbérurat az ellenség elfogja [...] keresse meg őt [a hűbérest] az ura, hogy váltsa ki [...] és ezután az úrnak kötelessége újra kiváltani a hűbéresét onnan, ahová őhelyette került” (*H 7472–7480*).⁷⁹ Bevezetőjében a görög szöveg is feltételes módban fogalmaz, amelyet az ófrancia is kifejez: *se Miser lo Principo fosse prexo* – *ει μὲν συμβῆ ὁ ἀφέντης τοῦ*, illetve a *Krónika* szövege szinte szóról szóra követi a törvénykönyvét. Árnyalatnyi eltérések mindemellett magától értetődően vannak: míg a *Krónika* szövege határozottan kimondja, mit érdemes tennie a hűbérúrnak (*νὰ τὸν ζητήση*), a törvénykönyv csupán a lehetőséget fogalmazza meg (*se potesse recatar, el puo meter*).

Ahhoz, hogy pontosan ki tudja fejezni magát, a görög szöveg máshol is az ófrancia kifejezéseket veszi át: a határidőre a *termine* kifejezést használja (*τὰ τέρμενα*, *H 7593, 7598*), a jelentésre a *mandat* szót (*μαντᾶτο*, *H 7633*). A tárgyalás a törvénykönyv szövegének felolvasása után röviden és – a „felperes” szempontjából – kedvezőtlenül ért véget: Marguerite de Nully elveszítette Akova báróságát, de a herceg kegyéből a birtok egyharmad részét megkapta új ajándékként.⁸⁰

A fentiekből jól látszik, hogy a moreai görög nyelv viszonylag nehezen birkózik meg hivatalos jellegű szövegekkel. Ahhoz kellően rugalmas, hogy mondatszerkezetében tükrözze a hivatalos stílust, a pontos szakkifejezések azonban hiányoznak belőle (helyesebben: a moreai frankok bizonyára nem ismerték ezeket). Bár a keresztes államok polgárai kétnyelvűek, és folyékonyan beszélnek mind az ófrancia, mind a bizánci görög nyelvet, úgy tűnik, utóbbit inkább köznyelvi szinten használták, nem pedig arra, hogy hűen leírják vele a nyugati szellemben keletkezett törvények szövegét. Sajátos nyelvük a hivatalos iratokra utaló részletekben a szokásosnál is jobban keveredik az ófranciával. Kölcsönveszi a szavait, és mondatszerkezetét is az előbbihez igazítja. Ez viszonylag egyszerűen megtörténhetett, mert a beszélt görög nyelv éppen folytonos változásainak és átmeneti jellegének köszönhetően könnyedén alkalmazkodhatott.

⁷⁸ Canciani: *i. m.* (66. j.) 502.

⁷⁹ *B* kézirat itt is sűrűbben fogalmaz: *par la leneur du chapitre qui dit et comande coment cescun home lige est tenu d' entrer en prison pour son seignor, se il le requiert* – „azt a szakaszt idézve, amely elmondja és előírja, hogyan kell minden hűbéresnek fogságba vonulnia hűbéruráért, ha az megkéri rá.” *B* §519. Összességében elmondható, hogy – bár indokolt lenne, hogy *B* kézirat szövege (a közös nyelv okán) szorosabb kapcsolatban álljon a törvénykönyvével – *H* kézirat sokkal hűségesebben követi a törvénykönyv kifejezéseit, megfogalmazás módját.

⁸⁰ *H 7692*. Az eredeti moreai hűbérbirtokok a hódítóké voltak, teljes öröklési joggal (tehát bárki megörökölhette azokat, ha valakit a tulajdonos örökösévé tett a végrendeletében). Az új ajándékként kapott területeket már csak vér szerinti rokon örökölhette. (Hasonló eset volt, amikor II. Villehardouin Vilmos Geoffroy de Bruyères-től is elvette a birtokát, majd új ajándékként visszaadta, hogy csak vér szerinti gyermekére hagyhassa örökölni – *H 8150–8163*.)

II. SIR NICOLAS DE SAINT-OMER JELLEMFESTÉSE A TÁRGYALÁS-EPIZÓDBAN

Fentiekben bemutatam, hogy a *Moreai Krónika* milyen fontos tetteket tulajdonít III. Béla dédunokájának, a következőkben pedig azt vizsgálom, milyen nyelvi eszközökkel festi meg jellemét a tárgyalás-epizódban.

II. Sir Nicolas de Saint-Omer a tárgyalás elején a házastársak védőjeként mutatkozik be, és fivére, Jean helyett ő terjeszti a herceg elé kérésüket.⁸¹ (Érdemes megjegyezni, hogy erre nem feltétlenül lenne szükség, mert Sir Jean de Saint-Omer a házasság révén megszerezte az igen nagy tekintéllyel járó Morea marsallja címet.) Mikor a herceghez szól, beszédéből hiányzik minden alázatosság, hiszen rögtön azzal kezd: ἀλήθεια ἐνι, τὸ ἐξεύρουσιν τοῦ πριγκιπάτου οἱ πάντες [...] τὸ κάστρον τῆς Ἀκόβου, ἐτούτης μου τῆς ἀδελφῆς ὅπου ἐνι κληρονόμος – „az az igazság, amit mindenki tud a Fejedelemségben, [...] hogy Akova kastélyának az én húgom az örököse” (H 7426–7433). A felütés a teljes védőbeszédet meghatározza: II. Sir Nicolas de Saint-Omer nem szelíd, óvatos kéréssel fordul II. Villehardouin Vilmos felé, hanem szigorú igazságtudattal és büszkeséggel. Bár arról nincsenek más forrásaink, hogy a valóságban hogyan zajlott a tárgyalás, a *Krónika* szövege azt sugallja, hogy II. Nicolas de Saint-Omer – aki ekkor még *bailli* sem volt – szinte egyenrangú félként kezelte az Achaia Fejedelemség hercegét.⁸²

Néhány sorral lejjebb ez még hangsúlyosabban megmutatkozik. Miután röviden emlékezteti a herceget arra, hogy Marguerite miatta volt tús csaknem másfél évtizedig Konstantinápolyban, dorgálón hozzáteszi: ἦλθεν ἐμπροσθέν σου [...] κ' ἐσὺ ποτὲ οὐκ ἠθέλησες κούρτην νὰ τῆς κρατήσης, μόνι αὐτεξούσιος ἔλεγες ὅτι δίκαιον οὐκ εἶχεν – „eléd járult; [...] és te még csak nem is akartad összehívni az udvart, hogy döntsetek az ügyében, hanem egyedül, önkényesen azt mondtad, hogy nincs igaza” (H 7445–7450). A bevezetés stílusa itt még keményebb, már egyenesen megrovón szól a herceghez. Beszédének tartalma gyorsan változik, és célja láthatóan az, hogy bűntudatot keltsen: miután felidézte a konstantinápolyi túszságot és megdorgálta II. Villehardouin Vilmost, amiért ezek után még csak meg sem hallgatta Marguerite ügyét, a nő későbbi sorsáról fest érzékletes képet: κ' ἐτούτη, ἀσυμβούλευτος γῦναικα ἄνευ φίλους, ἐστρέφετον στὸ ὄσπίτι της ὡσὰν ἀπεγνωσμένη κι ἀνάμενεν νὰ τῆς ἐλθῆ ἀπὸ Θεοῦ βοήθεια – „ő pedig, ez a tanácstalan, magára maradt asszony olyan kétségbeesetten tért haza, hogy már csak abban reménykedett, hogy az Úr talán megsegíti őt” (H 7452–7454). Sir Nicolas itt hasonló eszközökhöz nyúl, mint a patراسi tanácskozáson előadott beszédben, ahol felemlegette II. Villehardouin Vilmos rokonait: a szóban forgó személy sorsát érzékletesen, gazdagon mutatja be, amivel a hallgatóság érzelmeire igyekszik hatni. Ez egyfajta átmenet a szigorú bevezetés és az engedékeny befejezés között. Beszéde végén ugyanis Sir Nicolas láthatóan meglágyul a herceg irányában, és mérsékelt tisztelettel fordul felé: παρακαλῶ σε, δέομαι νὰ τούς τὸ ἔχῃς δώσει, τὸ δίκαιον – „kedves uram, arra kérlek, add meg nekik, ami hatalmadban áll: az igazságot” (H 7463–7464).⁸³

⁸¹ H 7421–7467.

⁸² Csak 1287-ben kapta meg a *bailli* hivatalát I. Anjou Károly unokaöccsétől, Robert d'Artois-tól. Bon: *i. m.* (12. j.) 153, 159.

⁸³ A παρακαλέω ige az ógörögben még erősebb kívánalmat, követelést fejezett ki, az úgörögben azonban már udvarias kérés.

Mindezekből jól látszik, hogy a krónikaíró nemcsak arra törekedett, hogy megőrkítse a tárgyaláson elmondottakat, hanem a beszéd megszerkesztettségére is figyelmet fordított: Sir Nicolas logikus gondolatmenetet jár végig, és ahol mondanivalója megkívánja, ügyes átmenetekkel változtatja beszédstílusát. Bár megadja a lehetőséget a hercegnek, hogy szépítsen igazságtalan viselkedésén, II. Villehardouin Vilmos nem él vele. Miként később törvényhozójának is említi, felháborodott Sir Nicolas gőgjén és büszkeségén, így a kérésre nem érdemi választ ad, hanem provokálóan felel: *ἐὰν μᾶς ζητῆς νῦ ποιήσωμεν τὸ δίκαιον κατὰ νόμον, ἢ ἂν μᾶς ζητῆς διὰ χάριταν καὶ διακρίσιν ἀφέντου* – „azért járulsz elé, hogy a törvény szerint igazságot tegyek, vagy kegyem és hűbérúri döntésem érdekében vagy itt?” (H 7477–7478).⁸⁴ Sir Nicolas pedig nem állja meg, hogy büszkeségre büszkeséggel ne feleljen: *οὐδὲν ζητῶ χάριν καμμία ἀπὸ ἐσέναν, μόνι τὸ δίκαιο* – „semmiféle kegyet nem keresek nálad, egyedül az igazságot” (H 7494–7495).

A *Krónika* előadásmódja egészében azt sugallja, hogy a szerző II. Sir Nicolas de Saint-Omerrel ért egyet: a kérést egyenesnek és jogosnak tünteti fel, Vilmos válaszát pedig ravasznak és igazságtalannak. Az udvar is meginog véleményében, hiszen először oda akarja ítélni Marguerite-nek Akova báróságát, majd Vilmos erősködésére határoz úgy, hogy az örökös nő hiába keresett igazságot.⁸⁵ A tárgyalás egyik jelenetében a köznép – *Krónikától* közvetített – véleménye különösen határozottan megmutatkozik.⁸⁶ II. Villehardouin Vilmos törvényhozója, az apuliai Sir Linardos (azaz Leonardo de Veroli) ugyanis Sir Nicolas pártjára áll: *ἐγὼ διὰ συντροφίαν κι ἀγάπην τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ [μισίρ] Νικολάου ντὲ Σαιντ Ὀμὲρ θέλω νὰ ἀβοκαρίσω ἐκ τὸ ἄλλο μέρος* – „testvérem, Sir Nicolas de Saint-Omer iránti szeretetem miatt én a másik oldal ügyvédje szeretnék lenni” (H 7449–7450).⁸⁷ A *Krónika* által idézett törvénykönyv azon szakaszát, amely miatt Marguerite de Nully nem kapta meg Akova báróságát, később módosították: az egyéves és egynapos határidő két évre és két napra nőtt. Mindez valószínűleg éppen e tárgyalás miatt a közvélekedés nyomására történt.⁸⁸

Az epizód tehát tovább árnyalja II. Sir Nicolas de Saint-Omer jellemét: a (feltehetőleg a köznép száján forgó) *Krónika* nemcsak bölcs tanácsadóként és szeretett vezetőként szerepelteti, hanem erős igazságtudatú, büszke nemesként, aki a nála gyengébbek védelmére kelve egyenrangú félként vitába száll akár az Achaia Fejedelemség hercegével is, ha úgy tartja helyesnek.⁸⁹ Mindemellett újra számot ad a patراسi tanácskozáson már bemutatott szónoki képességeiről: a beszéd egyrészt érzékletesen bemutatja, hogy – bár úrnak szólítja – egyenrangú félként kezeli a herceget, másrészt újfent bemutatja, miként tudott hatni Sir Nicolas a hallgatóság érzelmeire gondosan megválasztott és megfogalmazott mondataival.

⁸⁴ Az említett részlet, ahol II. Villehardouin Vilmos a haragjáról beszél törvényhozójának: H 7661–7669.

⁸⁵ H 7581–7601.

⁸⁶ A *Krónika* lehetséges szóbeli eredetéről lásd: Jeffreys: *i. m.* (28. j.).

⁸⁷ Leonardo de Veroliról lásd: Bon: *i. m.* (12. j.) 127.

⁸⁸ Canciani: *i. m.* (66. j.) 505: XXXVI. *Et fe ello fera fuora del Principado, ello ha de termene do anni, e do zorni*; Shawcross: *i. m.* (45. j.) 56.

⁸⁹ A részlet párhuzamba hozható B §857–866 fejezeteivel, melyek azt örökítik meg, ahogy III. Sir Nicolas de Saint-Omer hasonló módon kiáll egy barátjáért a törvény előtt.

ÖSSZEKÉPZÉS

Összegzésképp megállapíthatjuk, hogy a *Moreai Krónika* (Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως) becses forrás III. Béla leszármazottainak sorsáról. Bár keveset szól a magyarokról, azt elismeréssel, dicsérő szavakkal teszi, a korabeli forrásokhoz képest elismerőbb hangon. Ez ugyanakkor nem kizárólagos, csak a magyarokra vonatkozó jelenség, mert a németeket és a moreiaiak ellenségeit, a görögöket is gyakran magasztalja. A részletek vizsgálatából azonban arra következtethetünk, hogy a kimutatott tisztelet inkább III. Béla különösen népszerű lányának, Margitnak, illetve a magyar származású Saint-Omer fivéreknek köszönhető.

A *Krónika* részletesen beszámol III. Béla dédunokáinak sorsáról, és mindvégig nagy tisztelettel beszél róluk és származásukról. A legidősebb, II. Sir Nicolas de Saint-Omer II. Villehardouin Vilmos és Sir Geoffroy de Bruyères után a legtöbbet említett moreai nemes a *Krónika*-ban. A bemutatott részletekből egyértelmű, hogy a *Krónika* az ő érdemének tulajdonítja a viterbói egyezmény létrejöttét, amelyet I. Anjou Károly és II. Villehardouin Vilmos kötött 1267-ben. Ez az egyezmény biztosította, hogy az Achaia Fejedelemség további négy évtizedre megszabaduljon a visszaállított Bizánci Birodalom görög csapatainak nyomása alól, és I. Anjou Károly egyre erősödő királyságának tartománya legyen.

A *Krónika* igényes részletességgel dolgozza ki II. Nicolas de Saint-Omer jellemét: a bölcs és igazságos hűbérúr szerepébe helyezi, aki jóságosan bánik a néppel, és a legnagyobbakkal is képes egyenrangú félként szembeszállni, hogy képviselje érdekeiket. Mindezek mellett a *Krónika* szövegéből sejthető, hogy kiváló szónok is volt: mind a patrasi tanácskozáson, mind Marguerite de Nully tárgyalásán előadott beszéde jól átgondolt, logikusan megszerkesztett, és nem utolsósorban meggyőzően hatásos, mivel az érzelmekre hat. Míg a patrasi tárgyaláson II. Villehardouin Vilmos hódító ősenek és leleményes bátyjának tetteit idézi fel, hogy meggyőzze a herceget, a tárgyalás során Marguerite de Nully magányos és reménytelen sorsát írja le, hogy büntudatot keltsen benne. A *Moreai Krónika* tehát nem feltétlenül arra törekszik csupán, hogy a fivérek történelmi emlékezetét megörökítse: keresetten kedvező színben ábrázolja őket, megmutatja, hogy II. Sir Nicolas de Saint-Omer nemcsak gazdag és nagyhatalmú nagyrúr volt, de közkedvelt, igazságos és bölcs ember is.

Mindemellett egyértelműen bizonyíthatjuk, hogy a Marguerite de Nully tárgyalását részletező epizódban a *Krónika* nyelvezete más egységekhez képest megváltozik: a népies jellegű költemény mondatszerkezetében, megfogalmazásában a hivatalos stílushoz közelít, görög szókinca ugyanakkor a szakkifejezések szempontjából kiforratlan. A *Krónika* így nemcsak tartalmában, de nyelvezetében is szoros kapcsolatban áll a *Liber Consuetudinum Imperii Romaniae* című törvénykönyv szövegével, mert szavait az ófranciából kölcsönzi, kifejezés-módjában igyekszik ahhoz igazodni.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány az NKFIH NN 124539 számú „*Társadalmi kontextus a szövegkritika tükrében: Bizáncon innen és túl*” című pályázat támogatásával és az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

SUMMARY

The study examines the role and perception of Hungarians in the *Chronicle of Morea* (Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως). It presents the passages in which the *Chronicle* mentions the Hungarian people or the Kingdom of Hungary, and compares them with passages in other contemporary literary and historical works in Old French and Byzantine Greek that also mention Hungarians. It proposes a solution to the question of why the *Chronicle* – which records the history of the hostile Crusader states – speaks of the Hungarians – who were generally close to Byzantium and helped the successor states of the Byzantine Empire – in a more laudatory tone and in more praiseworthy terms than other contemporary sources closer to the Hungarians: the reason for this is to be found primarily in the reputation of Béla III's daughter Margaret and her grandchildren, the Saint-Omer brothers. The study also examines the literary and historical role of the Saint-Omer brothers and presents a detailed philological analysis of the excerpt from the *Chronicle* in which the author discusses the succession of the Barony of Akova.

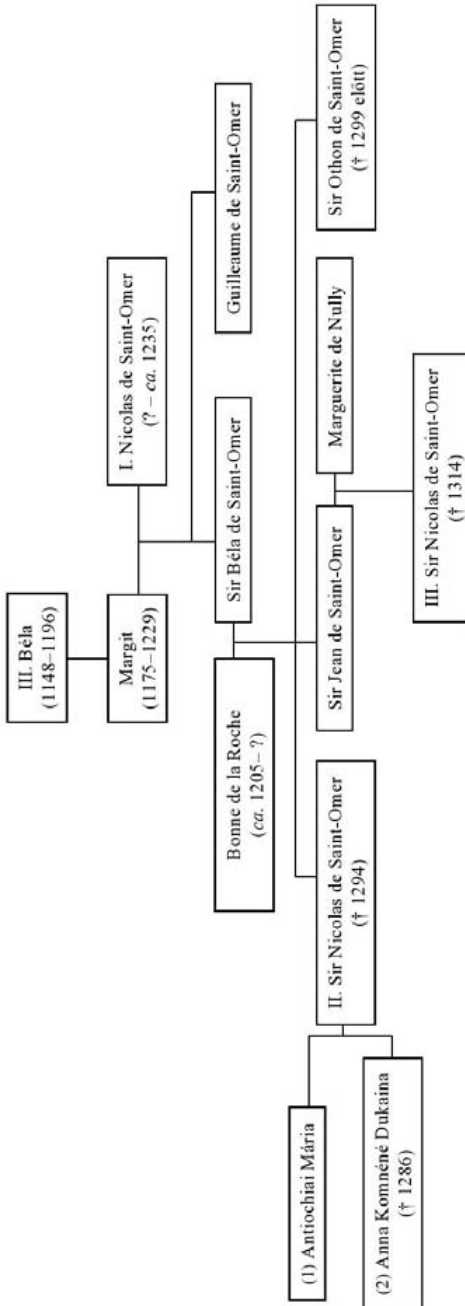
Keywords: *Chronicle of Morea*, Hungarians in the *Chronicle of Morea*, Béla III, the brothers Saint-Omer, Marguerite de Nully

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

FÜGGELÉK

A Saint-Omer családja*

*A halálzási dátumokról lásd: BON (1969) 707.

Kronológiai táblázat

- 1202–1204 A negyedik keresztes hadjárat.
- 1204 A keresztesek elfoglalják Konstantinápolyt. Megalakul a Latin Császárság.
I. Villehardouin Geoffroy elfoglalja a Peloponnésosi-félsziget nagy részét.
- 1205 Megalakul az Achaia Fejedelemség és az Épeirosi Despotátus.
- 1206 Theodóros Laskarist az elmenekült pátriárka áldásával császárrá választják Nikaiaiban. Megalakul a Nikaiai Császárság.
- 1210–1217 (?) Magyarországi Margit és I. Nicolas de Saint-Omer házassága.
- 1228 II. Villehardouin Geoffroy uralkodásának kezdete az Achaia Fejedelemségben.
- 1240 Béla de Saint-Omer és Bonne de la Roche házassága.
- 1246 II. Villehardouin Vilmos uralkodásának kezdete az Achaia Fejedelemségben.
- 1258 II. Villehardouin Vilmos leveri az ellene szövetkezett nemeseket a karydi ütközetben. Sir Guibert de Cors halála. VIII. Palaiologos Mihály a Nikaiai Császárság társcsászárává válik.
- 1259 A pelagóniai ütközet, a Nikaiai Császárság győzelme. II. Villehardouin Vilmos több nemesével együtt fogságba esik.
- 1261 A Latin Császárság bukása. A Bizánci Birodalom visszaállítása, VIII. Palaiologos Mihály uralkodásának kezdete. Marguerite de Nully konstantinápolyi fogságának kezdete.
- 1266 A Róma támogatását élvező I. Anjou Károly megveri Szicíliai Manfrédot a beneventói csatában, így közelebb hozza a frankokat Moreához.
- 1267 A viterbói egyezmény. II. Villehardouin Vilmos I. Anjou Károly hűbéresévé válik.
- 1275 Marguerite de Nully visszatér a konstantinápolyi fogságból.
- 1276 Marguerite de Nully örökösödési tárgyalása.
- 1278 II. Villehardouin Vilmos uralkodásának vége az Achaia Fejedelemségben.
I. Anjou Károly uralkodásának kezdete.
- 1280 II. Sir Nicolas de Saint-Omer és Anna Komnéné Dukaina házassága.
- 1287 II. Sir Nicolas de Saint-Omert kinevezik az Achaia Fejedelemség *bailli*-jává.
- 1294 II. Sir Nicolas de Saint-Omer halála. Sir Othon de Saint-Omer megkapja a thébai területeket.
- 1299 Sir Othon de Saint-Omer halála. III. Sir Nicolas de Saint-Omer megkapja a thébai területeket.
- 1314 III. Sir Nicolas de Saint-Omer halála. III. Béla magyar király vérvonala megszakad a keresztes államokban.

A *Moreai Krónika* magyar vonatkozású epizódjai

Miután Theodóros Dukas értesíti VIII. Palaiologos Mihályt az Achaia Fejedelemség és az Épeirosi Despotátus szövetségéről, azt javasolja neki, hogy kérjen segítséget többek között a magyaroktól is. (H 3570–3601)

„Uram, szent császárom, hogyha azt forgatod fejedben, hogy csak saját seregeddel mégy a szövetség ellen, és velük véded meg hazánk, a római vidéket, már most biztosra veheted szörnyű nagy vereséged: birodalmad elveszíted, embereid meghalnak. Parancsold meg tehát nyomban: katlanmély kincstáradnak nyúljanak a legmélyére, béreljenek fel német zsoldosokat és küldjenek északra követséget: Magyarország királyához és ide, Szerbiába, támogassanak, ha tudnak, készüljenek csatára; üzenj Anatóliába, indítsák el hadtestük, mellettük majd a törökök csapatát is bevetjük. És ha eljönnek e hadak, melyeket megneveztem, a kegyes Isten adja meg, hogy a bösz ütközetben megvédjük szép birodalmad, és ezt a szövetséget darabokra-porrá zúzva teremtsünk békességet.”
Így szólt Theodóros Dukas az ősz hajú császárhoz.⁹⁰
És mivel okos beszédet mondott a hű tanácsos, igencsak megörült Mihály, és szerfölött dicsérte, mert maga is úgy gondolta, hogy szövetségre lépve megőrizheti a földjét s legyőzheti az ellent. Ki is adta a parancsot; sok követe mind elment, szétszéledt a szélrózsának mindegyik irányába. Németföldről háromszázan keltek Mihály pártjára, válogatott, nagy harcosok egytől egyig mindnyájan. Másfélezer lovasíjászt küldött a magyar állam, rezgőhúrú, szilárd kezű, harcedzett regimentet. Kralés, Szerbia nagyúra hatszáz íjászt menesztett,⁹¹ messzire lőttek ezek is, derék vitézek voltak. Anatóliából hosszú, tömött sorok vonultak, s oldalukon ötszáz török érkezett Nikaiába.

⁹⁰ A császár valójában nem volt idős ekkor. A pelagóniai ütközet évében mindössze 25 éves volt, hiszen 1234-ben született. A jelző használata jelentheti azt, hogy a *Krónika* szerzője életben volt VIII. Palaiologos Mihály uralkodásának utolsó éveiben, és ezért hivatkozik rá így. Lurier: *i. m.* (61. j.) 177.

⁹¹ Szerbia királya ebben az időben I. István Uroš volt (1243–1276). A Kralés szó nem a nevét jelöli, hanem a szerb кралъ (király) szó görög átírása.

Az 1258-ban vívott karydi ütközet. A Saint-Omer fivérek a II. Villehardouin Vilmos ellen vonuló táborát erősítik. Sir Guibert de Cors, Marguerite de Nully első férje, elesik. (H 3270–3293)

Levágatott a csatában az úr zászlóvivője:
 Guibert de Cors páncélját egy hosszú lándzsa áttörte.
 Sir Jean de Passava lánya volt hites felesége,
 halála után pedig Sir Jean lépett a helyébe,
 a jószületésű vitéz ama neves családból,
 melyet Saint-Omernek hívtak, s híres volt vagyonáról.
 És Marguerite csodálatos fiút hozott világra:
 erős lelkű volt, és gazdag, mint Perzsia királya,
 Nicolas de Saint-Omer volt, a harmadik e néven,
 Morea szent marsallja, úr a thébai vidéken.
 Számolatlanul hullottak a rút vérzivatarban,
 hogy hány hős esett el aznap, bizony, megmondhatatlan.
 Megsarkantyúzta szép lovát a nagy athéni herceg,
 és visszavonult Thébába, nyomában a hadtestek;
 vele vonult Karytaina messzihírű lovagja.
 Így Achaia hercege a győzelmet elragadta,
 s véget ért a vad viadal Karydi zord ormánál.
 Guy de la Roche, Athén ura Théba várába hátrált,
 vele együtt Karytaina fényeskardú vitéze
 s Nicolas de Saint-Omer is, és mindegyik fivére:
 a bátor Jean de Saint-Omer és a szilárd Sir Othon.
 A herceg három testvére is visszavonult, mondom,
 mind dicső harcosok voltak, elsők a bajvívásban,
 mindenütt ismerték őket szerte a nagyvilágban.

Sir Jean de Saint-Omer és Marguerite de Nully házassága. III. Béla hibás családfája. (H 7370–7386)

Rokonsága színe-java mind összefogott érte,
 s nagymúltú család sarjának lett hites felesége:
 Sir Nicolas de Saint-Omer (Théba büszke bárója)
 Jean nevű derék öccsével történt meg kézfogója;
 őt is Saint-Omernek hívták – hárman voltak testvérek,
 Sir Othon, a legifjabbik, zárta a nemzetséget.
 És mikor az áldott Sir Jean Marguerite-et elvette,
 az örökségével járó címet is megszerezte:
 ő lett Morea földjének tekintélyes marsallja.
 A három Saint-Omer fivér dicsőséges ház sarja:
 édesanyjuk Magyarország királyának nővére,
 apjuk pedig, ennek a szép asszonynak hites férje,
 bizony mondom, nem volt más, mint a hírneves Sir Béla,

Nicolas és Jean és Othon nekik volt ivadéka.
És az athéni hercegnek, a nagy Jean de la Roche-nak
is unokatestvérei voltak, elsőfokúak;
családfájuk minden ága dicsőséget virágozott.

A Bizánci Birodalom visszaállítása utáni feszült politikai helyzetben II. Sir Nicolas de Saint-Omer megmentő tanácsot ad II. Villehardouin Vilmosnak. A herceg ennek hatására 1267-ben megkötö a viterbói egyezményt I. Anjou Károlyval, így további négy évtizedre biztosítja az Achaia Fejedelemség fennmaradását. (H 6301–6338)

Felemelkedett közülük a legbölcsebb tanácsstag:
Nicolas de Saint-Omer volt, kit szerfölött csodáltak,
a ragyogó Théba ura, pallérozott elméjű,
igaz szívű, zengő hangú, legendás tehetségű,
s ilyen szárnyas szavakat szólt, ezeket javasolta:
„A megoldást, kedves uram, tudom én a bajodra,
arra kérlek, hallgasd meg és jól forgasd meg fejedben,
mert Károlyval szövetkezned, bizony, nem lehetetlen.
Mindenki tudja közöttünk az ősi igazságot:
országunk és birtokaink, a szilárd frank határok
kard által lettek megszabva, s atyád szabta meg őket,
a hódító hadjáratban ő szerezte e földet.
Ércszívű atyádnak tehát Morea szép vidéke
nem holmi királytól jutott adományképp kezére:
magától az Úrtól kapta, pengéjével szerezte.
És mikor a nagy honszerző életét befejezte,
Sir Geoffroy, a fivéréd emelkedett helyére,
aki a bizánci Róbert lányával frigyre lépve
(akit feleségül küldtek az aragón királynak)
szörnyű haragra gyújtotta az uralkodóházat.
Hogy megbékítse a császárt s hibáját megszépítse,
ápolja barátságukat és a tettét enyhítse,
egyezséget kötött vele, esküvel megfogadta,
hogy hűbéresévé válik, s vele egész Achaia.
Így hát leleményes bátyád, széleseszű testvéred
Bizánc nevében vezette a tágas hercegséget:
attól a naptól fogva a császár alatt kormányzott,
és ragyogó felesége is mellette sugárzott.
Könnyen belátható, hogy a legjobbat cselekedte –
hasznot is húzott belőle, s beteljesült szerelme.
Azt javaslom, ugyanezt tedd te is Anjou Károlyval:
légy hűbérese s egyesítsd családját családoddal.⁹²

⁹² A viterbói egyezmény értelmében I. Anjou Károly fia, Fülöp és II. Villehardouin Vilmos lánya, Izabella 1271-ben házasságot kötöttek.

És ha így, ahogy elmondtam, mindezt tüstént elvégzed,
kezeskedem róla, uram, hogy a célod eléred.”
Rögtön felderült az arca Morea hercegének,
mert az elmondott beszéddel maga is egyetértett.
Minden nemes helyeselte Sir Nicolas tanácsát,
s bizony mondom, eldöntötték, hogy végig is csinálják.

Sir Nicolas de Saint-Omer második házasságáról, a várak megépítéséről és a bailli hivatalának megszerzéséről. (H 8056–8109)

Itt megállok Guy de la Roche, a nagyúr meséjében,
hogy a híres Sir Nicolas tetteit elregéljem:
annak a dicső bárónak, annak a bölcs nemesnek,
kit két testvérel együtt Saint-Omernek neveznek.
Azt fogom most elbeszélni, hogy történt menyegzője,
s hogy ment hozzá Moreának világszép hercegnője.
Mert miután Vilmos herceg összes napját leélte,
megözvegyült Anna úrnő, gyönyörű felesége –
ki a büszke despotának, fényes Arta urának
vér szerinti nővére volt: Niképhoros Dukasnak.⁹³
Így hát magányosan maradt a csillagszemű Anna,
és a megboldogult herceg neki örökül hagyta
tengernyi nagy térségeit széles uradalmának:
Kalamata kéklő öblét, a platanoni tájat,
Maniatochorit, Glykyt, és még sok más vidéket.⁹⁴
Sir Nicolas de Saint-Omer, az a jóságos lélek,
mivel nemes vér folyt benne és nagy volt a hatalma,
és korábbi feleségét a halál elragadta
(az ékes Antiochia hercegének szép lányát,
kitől vagyonát szerezte s temérdek gazdagságát),⁹⁵
mivel okos ember volt és híres család nemzette,
Achaia büszke özvegyét, a szép Annát elvette,
ezt a nagyra dicsért asszonyt, Morea hideg gyöngyét,
esküvőjüket éljenző lármával üdvözölték.
Mérhetetlen vagyonából kastélyt emelt Thébában:
ragyogó volt az a kastély, magasztos és hibátlan.
Szilárd falú, karcsú tornya felért a magas égbe,
ablakain tükröződött az este csillagfénye.
Tágas szobáinak falát freskókkal ékítette,
arról, ahogy a hős frank nép a szír földet bevette.

⁹³ Niképhoros Komnénos Dukas (ca. 1240 – ca. 1297) 1267-től haláláig volt Épeiros despotája.

⁹⁴ Kalamatától délnyugatra fekvő területek. Platanon, amely az egyetlen ma létező város, Pylától nem messze található. Maniatochori későbbi velencei dokumentumokban igen neves városként van említve.

⁹⁵ VI. Bohemund antiochiai fejedelem lánya, Mária. A tőle szerzett pénzből építtette meg a Saint-Omer kastélyt.

De – ó, mily szomorú végzet! – a kastélyt lerombolta
a dicstelen Kompánia, és apró darabokra
szedte Théba városának tündöklő ékességét,
hogy Sir Gautier de Brienne-t, Athén hitvány vezérét
megfosszák menedékétől, s elbukjon az az álnok.⁹⁶
Ó, de szörnyű bünt követtek el ama katalánok,
hogy ilyen gyönyörű kastélyt a talajig romboltak!
De a nemes Sir Nicolas szép várai ragyogtak
Morea összes vidékén: Methóné térségében
állt egy, hogy Velence ellen minden frankot megvédjen,
s tornyosult Avarinban is egy borzasztó erősség,
melybe a királlyal szemben állított helyőrség,
s melyet a nagyról örökül hagyott öccse fiára,
Nicolas de Saint-Omerre, Morea marsalljára.
Hamarosan elérkezett a jó *bailli* halála:
elhunyt az athéni nagyról, és rögtön őutána
Guy de Tremolay vette át a magasztos tisztséget,
ama híres parancsnoka Morea seregének.
És mikor a generális életét befejezte,
Apulia királya a helyére kinevezte
Sir Nicolas de Saint-Omert, Théba dicső vezérét.⁹⁷
Kinek *baillisága* után még sokáig mesélték,
hogy békét s rendet teremtett akkor szép Moreában,
és bölcs kormányzása alatt felvirágzott az állam.

Marguerite de Nully örökösödési tárgyalása. (H 7387–7742)

Miután az áldott Sir Jean Marguerite-et elvette,
öröklési ügyében is rögvést kiállt mellette:
egyetlenegy pillanatot sem akart késlekedni,
azon nyomban elindult Akovát visszaszerezni
szép Morea hercegének, Vilmosnak udvarába.
Ebben segítségére volt öccse és híres bátyja:
együtt utaztak Klarentsa felhőszelő várába,
de a felséges herceget elfoglaltan találva
úgy döntöttek, hogy kivárják a kedvező alkalmat.
Két napra letelepedtek, de ügyükről hallgattak,

⁹⁶ Mivel a viterbói egyezmény után nem sokkal megszűntek a görögök és a frankok közötti harcok, a Katalán Kompánia néven ismert zsoldoscsapat munka nélkül maradt. Csak évekkel később, 1310-ben bérelte fel őket újra Athén akkori grófja, V. Gautier de Brienne, aki, miután elvégezték a rájuk bízott feladatot, fizetség nélkül bocsátotta el őket. A Kompánia 1311. március idusán bosszút állt a hálátlan grófon, és a halmyrosi ütközetben vereséget mért rá.

⁹⁷ Apulia királya: Robert d'Artois, a Szicíliai királyság régense 1284 és 1289 között. II. Sir Nicolas de Saint-Omer 1287-ben kapta meg tőle a *bailli* hivatalát. Bon: *i. m.* (12. j.) 153, 159.

mulattak és ünnepeltek a moreaiakkal.⁹⁸
 Harmadnap a derék Sir Jean szigorú ábrázattal
 Achaia hercege elé járult két testvérével,
 újdonsült feleségével, és szívében reménnyel;
 Marguerite de Nully magát azonnal prezentálta,⁹⁹
 mint Akova örököse, Jean de Passava lánya.
 Prezentálta Sir Jean-t is, mint védője s házastársa,
 hiszen így követelte meg szép Morea szokása.¹⁰⁰
 És ezután hites férje azon nyomban ezt mondta:
 „Achaia kegyes hercege, nagy földszerzők utódja,
 mint uramat s hercegemet, hűbéresdként kérek,
 hívd most össze embereid, az egész nemességet,
 gyűljön ide minden zászlós, hűbéres lovagságod,
 hogy amit mondani fogok, együtt meghallgassátok,
 s régi törvényeink szerint bölcsen megtárgyaljátok –
 mert a törvények alapján kérek most igazságot,
 nem kegyért fordulok hozzád, hanem jogommal élek.”
 Morea hercege akkor Marguerite hitvesének
 a következőket mondta, e szavakat felelte:
 „Összehívom *couromat*,¹⁰¹ és választ adunk ügyedre.”
 Tüstént parancsot adott a herceg, s eljöttek a zászlósok
 Morea minden részéről megtárgyalni a dolgot
 távoli kastélyaikból fényes Andraavidába,
 s leültek tanácskozni Szent Sophia templomába.¹⁰²
 Ott az idős Sir Nicolas – kinek nagy volt hatalma,
 mert Théba bárója volt – a szót magához ragadta.
 Jobb kezét védőn helyezte ifjú húga vállára,
 aki Sir Jean asszonya volt, újdonsült házastársa,
 s így beszélt, ezeket mondta az achia hercegnek:
 „Igazságról fogok szólni, mit mindnyájan ismertek.
 Húgom, a kedves Marguerite, ki most itt áll előtted,
 nagybátyjától örökölte az akovai földet.
 Hisz Gautier de Rosières nővérenek leánya,
 akit korábban Akova várának élén állva
 gyermektelenül ért halál, így birtoka s kastélya
 az én kedves húgomra szállt, mint jogos hagyatéka.

⁹⁸ Ez a sor *P* kéziratból való.

⁹⁹ A szóválasztásról lásd bővebben a dolgozat *Marguerite de Nully örökösödési vitájának filológiai vizsgálata* című fejezetét.

¹⁰⁰ A LXXV. szakasz kimondja, hogy egy nőnek, akinek hűbértokta van, azonnal be kell mutatnia a férjét a birtok védelmezőjeként. A CXXII. szakasz kimondja, hogy a férfi, aki hűbértokkal rendelkező nőt vesz el, az is a birtok kezelője lesz. Canciani: *i. m.* (66. j.) 512, 517.

¹⁰¹ Udvaromat.

¹⁰² A három templom közül, melyek a XIII–XIV. században még álltak Andraavidában, ma már egyedül a Szent Sophia maradványai láthatók.

De, tudod jól, kedves uram, hogy *obses* volt helyetted¹⁰³
 Bizánc fényes városában, ahová te vetetted;
 így távol volt Moreától azokban az időkben,
 mikor a nagybátyja meghalt betegen és idősen,
 hiszen széles országodtól a börtönfal elzárta.
 Ezért hát eléd járulni, hogy magát prezentálja –
 ugyanis ezt írja elő földünk ősi törvénye –
 negyvennapnyi időn belül nem volt lehetősége.
 De Marguerite életében soha neked nem ártott,
 s fogságba ment helyetted, hogy kiváltsa szabadságod;
 te juttattad oda szegényt tizennégy hosszú évre.
 És mikor szabaddá tetted, földünkre visszatérve
 rögtön eljött udvarodba, hogy magát prezentálja,
 mint Akova örököse, Jean de Passava lánya,
 és igazságot kért tőled a birtoka ügyében.
 És te erre azt felelted, igazságot ne kérjen,
 mert nincs semmi joga hozzá. S akárhányszor járt nálad,
 hogy jogos igényét végre tárgyalásra bocsátsad,
 sosem hívtad össze *courod* ítélni a kérdésben,
 önkényesen azt felelted, döntést ne is reméljen.
 Ez az áldott lélek pedig, e baráttalan asszony,
 mivel nem engedted neki, hogy ügyéért szólhasson,
 reményvesztetten és szörnyű kétségek közt őrlődve
 hazament, egyedül az Úr kegyéért könyörögve.
 És az Isten kegyéből már egy lovag felesége,
 aki, bizony, derék vitéz, híres a nemzetsége,
 és aki az igazságát most előtted megvédi,
 mert igen tisztességes és nemes jellemű férfi.
 Ezért járultak hát eléd, ezért jöttek mindketten,
 én pedig támogatom és segítem őket ebben.
 Íme, *je paroffre*¹⁰⁴ e kettőt: a vár jogos úrnőjét
 és öcsémet, hites férjét, mint törvényes védőjét.
 Arra kérek, add meg nekik, amiért idejöttek,
 és helyezd újra kezükbe az akovai földet,
 ős törvényeink nevében szolgáltatass igazságot.
 Cserébe ők készségesen törlesztik adósságuk:
 a *hommage*-t és *lige*-t leróják, és urukként tisztelnek.”¹⁰⁵
 Miután végighallgatta, ezt felelte a herceg,
 az idős Sir Nicolasnak a következőt mondta:

¹⁰³ Tűsz.

¹⁰⁴ Bemutatom.

¹⁰⁵ A hűbéri tiszteletet és a hűbért. Ügyük a LXXV. és CXXIX. szakaszra épül, illetve a XXXIX. szakaszra, amely az elfogadható akadályoztatásról ír. Canciani: *i. m.* (66. j.) 506, 512, 518.

„Marguerite de Nully ügyét védő szónoklatodra egész udvarommal együtt tisztelettel figyeltem, s tanúsítom, van igazság közös kérésetekben: valóban én juttattam őt a bizánci fogságba, s ezért nem tudott eljönni, hogy magát prezentálja mint Jean de Passava lánya és Akova úrnője. Így hát azt kérdezem tőled, Théba nagy vezetője: azért járulsz elém, hogy a törvény szerint ítéljek, vagy jóindulatomat és kedvességemet kéred? Hiszen a húgod, Marguerite, nem jött Andravidába, hogy bejelentse igényét s kérését elém tárja határidőn belül, ahogy a törvényünk megszabja, és Akova báróságát örökségül megkapja.”

Az ércszívű Sir Nicolas így felelt a hercegnek, szárnyaló szép mondatai, íme, ekképpen csengtek: „Uram, Morea hercege, erre bizony azt mondom, akkor lenne csak szükséges kegyedért fohászodnom, hogyha húgom nem jogosan jött volna udvarodba, és Akova bárójának nem ő lenne utódja – egyedül ekkor illene kedvességedet kérnünk. De, amiképp te is tudod, törvényes az igényünk, hiszen az én szegény húgom fogságban volt helyetted az ellenség börtönében, ahová te vetetted, ezért nem tudott eljönni udvarodba időben. Ezért tehát nem is holmi irgalmas kegyért jöttem, csak az igazságért, ahogy törvényünk parancsolja.”

Morea hercege akkor rideg hangon ezt mondta, az idős Sir Nicolasnak e szavakat felelte: „Büszke nagyúr, ha valóban nincs szükséged kegyemre, hanem igazságért fordulsz hozzám és udvaromhoz, bizony, szakadjon rám az ég és érjen borzasztó rossz fájdalom a nagy Istentől, áruljon el a népem, hogyha nem hagylak tárgyalni az örökség ügyében. Ezért azonnal tárgyalunk, éppen, ahogy te kéred: a törvényt szem előtt tartva ítéljük meg igényed, s hogy az Úr se róhasson meg, és a népből se senki, a hercegség szokásai szerint fogjuk ezt tenni. Parancsolom, az ülésre mindenki gyűljön össze, Morea összes érseke s nemes zászlóvivője, hogy eléjük tárhasd ügyed és döntsenek felette őseink és szép Morea törvényét megtisztelve, melyet maga Róbert császár vezetett be e földön – hogy a hercegségünk ennek szellemében működjön – mikor Geoffroy herceggel szövetséget kötöttek.”

Írásba foglalták mindezt, s vágattak a küldöttek
 Morea zászlóssaihoz, a táj összes várába,
 a tornyokból levélvivő galambok keltek szárnyra;
 s minden lovag, minden érsek összegyűlt a városba,
 hogy Akova birtokának sorsát meghatározza;
 Szent Francesca templomában mindjárt helyet foglaltak.
 Akkor azt mondta a herceg a jó Sir Nicolasnak:
 „Kérek, mondd, ki az *avocat*,¹⁰⁶ aki ügyed megvédi,
 és hajlandó a fivéred igazáért beszélni,
 támogatni a szavát és felszólalni helyében.”
 Sir Nicolas azt felelte, hogy az egész ülésen
 ő beszél majd s ő válaszol minden feltett kérdésre
 Marguerite húga nevében, hogy igazát megvédje.
 Akkor a herceg ezt mondta, e szavakat felelte:
 „Mivel azt kéred tőlem, hogy te beszélhess helyette,
 és te lehess az *avocat* kedves húgod ügyében,
 az udvart én képviselem, és igazát én védem,
 mert igen nagyra tartalak, tisztellek és szeretlek,
 s úgy tartom igazságosnak, hogy ezért én felelek.”¹⁰⁷
 Akkor magához hívatta derék törvényhozóját,
 a jó Sir Linardos urat, a jogok bölcs tudóját –
 aki apuliai volt, szerfölött okos ember,¹⁰⁸
 és igen mély barátságot ápolt Vilmos herceggel.
 Akkor a botot s a jogart átadta, mint a kozmosz
 mindenható vezetői, és így szólt a nagyúrhoz:
 „Hatalommal ruházzak fel, bánj vele becsülettel,
 törvényeink szerint ítélj és igaz szívvel rendelj,
 tartsd észben szokásainkat, bölcsen hozd meg döntésed,
 s veled együtt tegyenek így az összegyűlt vitézek;
 és ezennel kötelezlek régi esküdnél fogva,
 melyet lelkedre tettél s a mindenható Krisztusra,
 s kötelezem az urakat is, akiket itt látok,
 úgy hozzatok döntést, ahogy az udvarét hoznátok.
 Ne ingasson meg se gonosz irigység, se barátság,
 tiszteljétek meg, ahogy kell, Jean de Passava lányát.
 S magam, mivel Sir Nicolast szeretem és csodálom,
 az ő *avocat*-ja leszek, hiszen becses barátom;
 így az udvar igazságát tisztességgel megtartom.”
 Ekkor a jó Sir Nicolas felállt, hogy számot adjon
 Marguerite asszony ügyéről, Akova birtokáról,

¹⁰⁶ Ügyvéd. Az ügyvédekről a törvénykönyv CXLV. és CXLVI. szakaszai írnak bővebben. Canciani: *i. m.* (66. j.) 510.

¹⁰⁷ A VIII. szakasz kimondja, hogy a herceget egy hűbéresnek kell képviselnie, mikor konfliktusba keveredik egy vazallusával. Canciani: *i. m.* (66. j.) 501.

¹⁰⁸ Leonardo de Veroli.

hogy hogyan örökölte meg az előző urától,
aki anyja fivére volt, gyermektelen és nőtlen,
mint ahogy azt korábban is hallottátok már tőlem.
Szóról szóra elmesélte, amit én is elmondtam,
s amit többször ismételni nem fogok már dalomban,
mert mindnyájan ismeritek és kívülről fújjátok.
És miután meghallgatták szavát az uraságok,
felállt Morea hercege, s felhozta védelmére
kifogásait a fenti okokat sorra véve.
Hiszen ez volt akkoriban a tárgyalások rendje:
mindkettő fél felsorolta azt, ami segítette;
igen sokáig beszéltek, heves vitára keltek.
Hosszú szószaporítások után végül a herceg
parancsot adott, hogy hozzák be könyvét a szentélybe,
melyben írva vagyon a föld mindenféle törvénye.
Akkor abban a szakaszban, melyben le volt jegyezve,
s mely világosan kimondta és hosszan részletezte
a hűbéres feladatát, megtalálták leírva:
ha az urát ellensége börtönfogságban bírja,
túszul ejti a harcokban, béklyót ver csuklójára,
és az úr megkeresi a hűbérest, hogy kiváltsa,
annak kötelessége, hogy túsznak menjen helyette
s kiváltsa onnan, ahová az ellenség vetette.
Mivel ez az ősi szokás, így mondják a törvények,
segítenie kell foglyul ejtett fejedelmének.
Ezután a hűbérúrnak szintén kötelessége
kihozni onnan, ahová túsznak ment a helyébe.¹⁰⁹
Akkor a *cour* összes tagja, minden nemes és érsek
Marguerite-nek ítélte az akovai vidéket,
egyhangúan kijelentve, hogy a vár és környéke
valóban az úrnő jogos, törvényes öröksége,
hiszen Morea hercege maga küldte fogságba,
hogy a saját szabadságát őáltala kiváltsa.
Achaia büszke hercege azonban ezt nem hagyta,
hanem a nagy törvénykönyvet újból előhozatta,
és felolvasott egy másik szakaszt, hogy ismertesse:
kötelességét az úrnő mégsem teljesítette.
Hiszen határidőn kívül érkezett az udvarba,
hogy e jogtalan kérését ott érvényre juttassa;
így Akova birtokára igényt nem is támaszthat.
A bírák és tanácsstagok véleményt változtattak
erre a beszédre, mert az úrnő nem cselekedte,
amit a törvény előír, hiszen nem is tehette –

¹⁰⁹ III. és XV. szakasz. Canciani: *i. m.* (66. j.) 499–500, 502.

az ellenség fogságából nem volt lehetősége
korábban visszaérkezni szép Morea földjére,
hogy nagybátyja kastélyára igényét bejelentse –
így az idő lejártával birtokát elvesztette.
A tanács ezért úgy döntött, hogy nem kap igazságot.
Odahívták a herceget s a Saint-Omer családot,
és amikor mindnyájan a nemesek elé értek,
Sir Linardos kihirdette, hogy miképpen ítélték
a moreai lovagok az örökség ügyében
a föld szokásai szerint, a törvény szellemében:
részletesen bemutatta és hosszan elmesélte,
hogy került Akova vára Vilmos herceg kezére
egész térségével együtt, ahogy azt megkívánja
a moreai törvény és a föld ősi szokása.
Mikor az udvar döntését meghallotta a herceg,
kifejezte háláját a bíráló nemeseknek;
Jean de Saint-Omer azonban, Morea nagy marsallja
a tanács határozatát komor arccal hallgatta.
Ezután a nemes bírák, az achaia vitézek
elbúcsúztak a hercegtől, s mindnyájan hazatértek –
szétszóródtak Moreában, ki-ki saját várába.
Velük együtt dolgára ment az udvar sokasága,
mindenki, ahová éppen kötelessége hívta.
Ezek után Vilmos herceg Sir Linardost szólítva
félrevonult, és ezt mondta a szobájába érve:
„Esküszöm, jó törvényhozóm, Jézus Krisztus vérére,
gyötrő sajnálással tölti el szívemet az ítélet,
hogy az úrnőtől elvettük ezt a gazdag vidéket,
hiszen évekkel ezelőtt, mikor az ellenségem
foglalást ejtett, Marguerite-et kértem meg, hogy segítsen,
én magam küldtem fogságba tizennégy hosszú évre.
Ezért nem jött el, miután meghalt anyja testvére,
hogy igényének egy éven belül érvényt szerezzen
és hogy az örökségéről tájékoztasson engem,
s a határidőt betartva ne szegje meg a törvényt.
De most hadd mondjam el neked, valójában hogy történt:
mikor megjött az üzenet és követ jelentette,
hogy Gautier de Rosières életét befejezte –
Marguerite de Nully pedig fogságban volt helyettem
az ellenség börtönében, ahová én vettem,
s ő volt jogos örököse Akova birtokának –
akkor bennem a kastélyra igen erős vágy támadt;
felnyitottam törvénykönyvem s nyomban olvasni kezdtem.
És akkor történetesen azt a szakaszt megeltem,
mely megkerülhetetlenül leírja és kimondja,
mi az úr hűbéresének feladata és dolga,

hogyha urát az ellenség börtöncellába zárja:
 a helyére kell mennie, hogy onnan őt kiváltsa.
 És miután megszabadult, az úr kötelessége
 kimenteni a fogságból, ahová bement érte.
 És ahogy ezt elolvastam, rögtön arra gondoltam,
 hogy mivel az úrnő rab volt ama híres városban,
 és a helyemre ment túszként, hogy a bajból kimentsen,
 s Andravidába ezért nem jött megkeresni engem
 egy éven s egy napon belül, ahogy a könyv határoz,
 várát joggal toldhatom a hercegi tartományhoz.
 Mikor mindezt megforgattam magamban, ezt gondoltam:
 mivel szabadságomért volt tús Konstantinápolyban,
 s ezért veszttette el címét és a nagy örökséget,
 szegyenletes dolog lenne ezt a pompás vidéket
 végképp elragadni tőle. És az jutott eszembe,
 neki adom bárósága felét, hogy jól vezesse,
 a fennmaradó részt pedig kislányomnak megtartom,
 hogy nagy hozománnyal s gazdag férjjel házasodhasson.
 De akkor elém járultak a Saint-Omer fivérek –
 sosem láttam ilyen gögöt, ily szörnyű kevélységet!
 Iszonyatos harag támadt elsötétült szívemben,
 jószándékból Sir Nicolast mégiscsak megkérdeztem,
 hogy mit keres udvaromban: jogot vagy kedvességet.
 És ő erre azt felelte – ott voltál s végignéztél –,
 semmiféle jószándékra vagy kegyre nincs szüksége:
 Morea törvénye adjon választ az ő ügyére.
 Ezért hozattam elő a régi, porlepte könyvet,
 melyben írva vagyon minden jogszabálya e földnek –
 ha ezt akarják, megkapják: döntsenek a törvények.
 Hadd vessenek nyomban véget Sir Nicolas gögójének!
 Így végül igazságosan mondták azt a vitézek,
 hogy az udvar kapja meg az akovai vidéket;
 de az úrnőnek örömet akarok most szerezni,
 hogy nagyvonalúságomat megismerje mindenki.
 Könyveimben le van írva, hogy Akova térsége
 sziklás ormaival s kéklő öblével együttvéve
 egyenlő huszonnégy lovag kiterjedt birtokával.
 Ezért arra kérlek, beszélj Colinet kamarással,¹¹⁰
 aki bölcs elöljárója az egész hercegségnek,
 hogy hívjon össze tanácsot, jöjjenek el a vének
 Akova báróságából összes jegyzőkönyvükkel.¹¹¹

¹¹⁰ Colinet kamarás személyét a történészeknek egyelőre nem sikerült azonosítaniuk. Lurier: *i. m.* (61. j.) 287.

¹¹¹ Azért az öregek, mert ők ismerik a báróság határait és történelmét. A jegyzőkönyvek a báróság vezetőségének jegyzőkönyvei. Lurier: *i. m.* (61. j.) uo.

Akkor egész területét osztatok három részre:
az egyik harmada legyen leggyönyörűbb vidéke,
az összes lovagi birtok nyolc legfelségesebbje –
ebből öt a térség saját jóvedelmét jelentse,
s a másik háromra legyen frank előjog jegyezve –
mert, mivel szabadságomat hajdanán megszerezte
a kedves Marguerite úrnő, e nyolc részt megkaphatja
új ajándékként, hogy ismét uralkodhasson rajta.”¹¹²
Ekkor a jó törvényhozó örömtől lelkendezve
ura kegyelmes parancsát nyomban megcselekedte:
rányomta vörös pecsétjét a friss határozatra,
és a papirost a herceg asztalára lerakta.
Akkor Vilmos is áldását adta az oklevélre;
ezután az ágytakarót az ágyáról levéve
alá vetette az írást, s Linardosnak azt mondta:
„Kísérd a jó Marguerite-et ide, lakosztályomba,
add át neki, hogy szeretnék valamit tenni érte.”
És a törvényhozó elment, s rögvést odakísérte;
és amikor megérkezett, így szólt hozzá a herceg:
„Krisztus urunk a tanúm rá, hogy mennyire szeretlek,
és hogy mennyire szeretném meghálálni hűségéd,
ezért most jóindulatból nagy dolgot teszek érted:
a tágas Akova egyik részét neked megmentem.
Hiszen a jó Sir Nicolast éppen ezért kérdeztem:
azt kéritek tőlem, hogy az ősi törvény ítéljen,
vagy nagyvonalúságom és jólelkű kedvességem?
Ő pedig kérésekből fikarcnyit sem engedve
mérhetetlen kevélységgel és göggel azt felelte,
semmiféle kedvességre nincsen tőlem szüksége,
az ügyben döntsön egyedül szép Morea törvénye.
E szavakon feldühödtem, s az udvart ezért kértem,
hogy olvassa el a könyvet és aszerint ítéljen –
s végzésük alapján feléd nincs semmi adósságom.
Ha hiszed, ha nem, a döntést én mégis csak sajnálom...
Így, hálából, mert vállaltad a bizánci fogságot,
s emiatt vesztetted el tágterű báróságod,
kedvességből és hűséges tetteidért cserébe
úgy döntöttem, a báróság földjének harmadrésze
új ajándékként a tiéd, uralkodj bölcsen rajta.
Emeld hát fel ágytakaróm: megtalálad alatta
lepecsételt végzésemet, fogadd el áldásommal.”

¹¹² Az új ajándék kifejezés fontos, hiszen az eredeti moreai hűbértulajdonok a hódítókéi voltak, teljes öröklési joggal (azaz bárki megörökölhette őket, akit az úr megnevezett a végrendeletében). Az új ajándékot már csak vér szerinti rokon örökölhette.

Akkor a jó törvényhozó a papirost azonnal a nagylelkű és jóságos herceg kezébe nyomta, aki Marguerite úrnőnek a következőt mondta: „Lépj közelebb, s felruházzak ezzel az adománnyal.” S kitüntette a szép asszonyt újdonsült birtokával, lehúzta a kesztyűjét és ott, helyben felruházta. Az úrnő szíve megörült Vilmos herceg szavára, mélyen meghajolt előtte, köszönettel fogadta. Miután pedig hazament, és Klarentsát elhagyta, beavatta férjét, Sir Jeant a hatalmas örömbe, és a friss határozatot is felfedte előtte: elmesélte, miért hívta Vilmos a kastélyába, s hogy lett az övé Akova nyolc gazdag tartománya, nagybátyja báróságának legdúsabb harmadrésze. Akkor Sir Jean földre borult, és kezét összetéve nagy hálát adott az Úrnak, mert már nem is remélte, hogy övék lesz a birtoknak akár csak töredéke. Miután a herceg mindezt, amit itt elmeséltem, megtette, arra kérte jó szolgáját, hogy készítsen egy újabb határozatot Akova térségének másik két harmadáról, hogy azt a pompás vidéket saját lányára hagyhassa, s az legyen öröksége, hiszen már a legelején ezt vette a fejébe. Megírták, lepecsételték, s akkor odarendelte Marguerite nevű lányát, és hivatalba helyezte,¹¹³ imádkozva Istenhez, hogy őrizze és vigyázza. Így történt a szép Marguerite de Nully tárgyalása.

¹¹³ Marguerite de Villehardouin (1265–1315) és nővére, Izabella II. Villehardouin Vilmos és Anna Komnéné Dukaina gyermekei voltak.

